



ГОДИНА II.

— 1872 Априлѣй 1 —

КНИЖКА 13.

ЗА ХРАНЯНИЕТО И ХРАНАТА НА ЧЕЛОВѢКА

— 0 —

1. ЗА ХРАНЯНИЕТО.

Млѣкото. Дѣтето съ врѣме става голѣмъ чловѣкъ и порастнува на дебелина и на широчина. Въ начало коститѣ му биватъ меки хрущели, нѣ малко по малко почеватъ да затвърдяватъ, да растѣтъ и да ставатъ по тежки. Сѣщото става и съ мѣсата му; и тѣй са увеличаватъ и по обемъ, и по масса, и по жилавина. Порастнуватъ ушитѣ, носа, устата, главата, трупа и краката; на кѣсо, сѣки членъ на дѣтското тѣло са развива и са усъвършенствова до тогава, до дѣто дѣтето са обърне на порастнѣлъ чловѣкъ.

Сичко това, сир. растеніето, затлъстяваніето и увеличеніето, произнася отъ туй, дѣто дѣтето поглѣща млѣкото на майка си и дѣто това млѣко дава вещество за образovanje на сичкитѣ тѣлесни части.

Това е странно за чловѣка, който не знае развитіето на организмитѣ. Той би си помахалъ главата и съ съмнѣніе би възразилъ: че има ли млѣкото мѣсо? Можатъ ли отъ млѣкото да станѣтъ кости? Възможно ли е да са обърне

млѣкото на зѣбы, космы и ногти? За вѣрваніе ли е, че отъ млѣкото могатъ да станѣтъ очи, рѣцѣ, крака, вежды и сичкы други части на тѣлото?

Той бы са съмнѣвалъ, обаче съмнѣніето му ще бѣде безмѣстно. Сичкытѣ горни части са образуватъ именно отъ млѣкото. Въ грѣдытѣ на дѣтето са намира цѣла фабрика, която изработва не само горѣказаното, нѣ и нѣщо повече. Въ тая фабрика са приготвюватъ коститѣ и космытѣ, зѣбытѣ и ногтытѣ, мѣсото и кръвта, жилытѣ и нервтытѣ, кожата, соковетѣ и дори водата на тѣлото; и сичко това са приготвя само отъ млѣкото.

Нѣ каква е тая чудна фабрика? Отъ какво сѣ направены нейнытѣ орждія? Тая фабрика не прилича на онѣзи, които ный виждаме въ промышленный свѣтъ. Въ нея нѣма ни желѣзо, ни стомана, ни злато, ни колела, ни лостове; тя сама са устроява отъ млѣкото, което сучи дѣтето. Тя не е дотѣкмена; напротивъ тя сама са развива и става и по голѣма и по тежка, сѣщо тѣй както и тѣлото на дѣтето.

Храняніето на чловѣка заключава въ себе си таквази чудесность, щото ный по право можемъ да кажемъ: какво значи разума на най разумный чловѣкъ, проникателностьта на най проникателный и мѣдростьта на най мѣдрый прѣдъ удивителнытѣ свойства на една капка млѣко? А нѣкъ млѣкото не е нищо друго, нѣ само една твърдѣ малка часть отъ животната дѣятельность на чловѣка.

Какъ са измѣнява храната въ тѣлото на чловѣка.
За да разберемъ по добръ храняніето на чловѣческото тѣло, трѣба да покажемъ по напрѣдъ, какво нѣщо е храняніето и защо храната е необходимо условіе за съхраненіе на чловѣческый животъ. Кой не знае, че ный са хранимъ, защото ны кара глада. Нѣ какво нѣщо е глада и отъ какво дохожда той?

Сѣка часть отъ чловѣческото тѣло, колкото малка и да е, ежеминутно са измѣнява; въ нашето тѣло става непрерывно измѣненіе и замѣняваніе на частицытѣ. Ный поглѣщаме и издѣхваме; нѣ поглѣхтый въздухъ са отличава отъ онзи, който сме издѣхнѣли, защото въ това врѣме, додѣто въздуха е былъ въ насъ, станѣло обмѣняваніе на веществата, вслѣдствие на което тѣлото ни получило ново вещество, а намѣсто него освободило друго, което не

было вече нужно, което изпълнило своята служба. Това се казва *обмѣняване на веществата*.

Това обмѣненіе на веществата е необходимо за живота; защото живота не е нищо друго освѣнъ непрекъснато обмѣненіе.

Тѣлото постоянно повръща онѣзи вещества, които сж съставлявали частитѣ му, и на мѣсто тѣхъ получава новы вещества, за да възнагради загубитѣ си. Не ще има никакво прѣувеличеніе ако се каже, че тѣлото се подновява постоянно, защото постоянно губи отъ своитѣ частицы и намѣсто тѣхъ получава новы. Науката е прѣсмѣтнѣла, че тѣлото се подновява съвършенно сѣкы 7 години тѣй щото подырь 7 години въ него не остава нищо една отъ вѣтхитѣ частицы.

За да става обмѣненіето правилно, трѣба тѣлото да получава толкози частицы, колкото и загубва. Нъ понеже чловѣкъ на сѣкы мигъ, дори и съ дѣханіето си, губи нѣкои частицы отъ тѣлото си; то явно е че тая загуба докарва въ тѣлото чувство на недостатѣкъ, на непълнота. Това чувство е *гладъ*, който кара чловѣка да повръща чрѣзъ храната онова, което е изгубилъ. Таквози нѣщо е гладъ; храняніето не е нищо друго освѣнъ възобновленіе на онѣзи частицы, които е изгубило тѣлото: храняніето е онова чудесно прѣобразованіе на храната въ тѣло чловѣческо.

По този начинъ, чловѣкъ съ сичкитѣ части на своето тѣло: съ кожата, космитѣ, мѣсото, кръвта, ногтитѣ и збытъ не е нищо друго освѣнъ пріетата отъ него и прѣобразованата храна.

Каква чудна храна пріема чловѣкъ. Чловѣкъ и животворената храна сж сжщото нѣщо. Колкото неожидано и чудно да се показва това открытіе, то е цѣла истина. Чловѣкъ състои само отъ онѣзи вещества, съ които се е хранилъ, той е животворенната храна.

Като нѣма за това никакво съмнѣніе, то явно е, че ако се знае състава на храната, ще се знаять и веществата, които влизать въ състава на тѣлото.

Най естественна храна за дѣцата е майчиното млѣко; за това ный ще разгледаме неговитѣ свойства, като храна, по подробно. Въ млѣкото се намиратъ сичкитѣ начала, отъ

които са образува човѣческото тѣло; ако да не заключаваме на пълно тѣзи вещества, то не бы могло да нахрани дѣтското тѣло, и дѣтето не бы могло да съществува.

Тѣй напр. ако въ млѣкото не бы са намѣрвала нужната частъ отъ варъ (киречъ), то коститѣ на дѣтето не щѣхъ да са хранятъ, не щѣхъ да затвърдяватъ и дѣтето щѣше да си остане съ слаби кости. Че това е тѣй, то са е доказало съ опыты надъ животныѣ. Като сж хранили нѣкои отъ тѣхъ съ храна, въ която нѣмало варъ, тѣй затлъстѣвали, нъ заедно съ това коститѣ имъ сж ослабвали и не порасвали.

Ако въ млѣкото нѣма фосфоръ, сир. таквози вещество, отъ което правятъ паличкитѣ (кибрититѣ), тогава не само коститѣ и жбытѣ не щѣхъ да са развѣятъ както трѣба, нъ и мозъга не бы са развилъ, защото загубата му не бы могла да са възнагради.

Сжщо тѣй бы страдало дѣтето и тогава, когато въ млѣкото не бы имало желѣзо. Дѣтето бы паднѣло въ една болѣсть, която е опасна и за възрастныѣ и която може да са изцѣри само по единъ начинъ: да са дава на болныи таквази храна, която съдържа въ себе си желѣзо.

Ако не бы имало въ млѣкото тѣфъ (тюкюрдъ), не бы са развила злѣчката, която е твърдѣ нужна за тѣлото на човѣка.

Освѣнъ показаныѣ вещества, въ храната влизатъ и много други, които ний ядемъ безъ да го знайме. Таквызи сж: натрій, магній, хлоръ, фторъ и др. Нъ главныѣ вещества на храната сж: три въздухообразны тѣла: азотъ, кислородъ и водородъ, и едно твърдо тѣло: углеродъ, което не е нищо друго освѣнъ чистъ вжгленъ.

Сичкитѣ тѣзи вещества влизатъ въ храната, а чрѣзъ нея и въ състава на тѣлото. Нъ въ таквъ случай, не можемъ ли да смѣсимъ тѣзи вещества въ приличны количества и да са хранимъ съ тѣхъ? Не, това не бы запазило живота ни, а напротивъ то бы ни убило, като отрова.

Наистина тѣзи вещества сж главныѣ части на храната; нъ въ чистъ видъ тѣй не могатъ да са яджтъ; за да станжтъ храна, трѣба да бжджтъ съединени помежду си химически, сир. тѣй щото отъ съединеніето имъ да излѣзатъ съвѣтъ други тѣла, каквыто сж хлѣба, мѣсото, млѣкото ипр.

Като дава тѣзи вещества за храна на чловѣка, природата по напрѣдъ ги прѣработва. Но долу ний ще видимъ, че тый са намиратъ въ млѣкото, нъ съвсѣмъ въ другъ видъ, въ видъ на тлѣстина, на сырище, на захаръ, на различни соли и на вода.

По кой начинъ природата приготвѣва храната. Храната на дѣтето, сир. млѣкото, състои отъ три въздухообразны тѣла и отъ едно твърдо; при тѣзи главны елементи са присѣдиняватъ и други вещества, които сж твърдѣ малко извѣстны въ общжитіето и които ний показахме по горѣ.

Природата прѣработва тѣзи вещества въ млѣкото и ги прави годны за храна. Ако ги съединимъ искусственно, тый не могатъ да послужатъ за храна. Трѣба природата сама да приготи храната, като заема веществата отъ обширното царство на растеніята и като имъ придава новъ видъ. Растеніята са хранятъ съ химически вещества и ги прѣобразуватъ; а това ги прави годны за храняніе на хората и на животныѣ.

И тый, сичкыѣ вещества за храняніе на чловѣка въ начало трѣба да бѣдѣтъ растенія. Наистина чловѣкъ са храни и съ животны вещества, съ мѣсо, тлѣстина и яйца; нъ отъ какво сж станѣли тѣзи вещества? Отъ храната на животныѣ, отъ растеніята. По този начинъ въ природата произлазя единъ цѣлъ редъ отъ твърдѣ замечателны прѣвращенія: растеніята са хранятъ съ химическыѣ елементы; растеніята хранятъ животныѣ, животныѣ и растеніята хранятъ чловѣка.

Женското млѣко става отъ храната на жената, която храна състои отъ животны и растителны вещества. Тѣзи тый приготвени природны вещества са прѣобразуватъ въ грѣдыѣ на жената и са обръщатъ на млѣко, съ което са храни дѣтето.

Ще каже, ний имаме пълно право да кажемъ че млѣкото състои отъ кислородъ, водородъ, азодъ, углеродъ и отъ нѣколко други вещества въ малкы количества, и че тѣзи вещества сж съединени въ млѣкото по такъвъ чуденъ начинъ, щото образуватъ различни питателны вещества: сырище (казениѣ), тлѣстина, млѣченъ захаръ, соли и вода.

Ний ще разгледаме сега, каква роль играятъ тѣзи вещества въ тѣлото на дѣтето; какво ставатъ тый въ тѣло-

то ; какъ са измѣняватъ въ плоть ; какъ са исхвърлятъ отъ тѣлото и подбуждатъ послѣдното да търси нова храна.

За измѣненіята на млѣкото въ тѣлото на дѣтето.
Като доде на свѣтъ, дѣтето донася съ себе си кръвь, мѣсо, кости и органи, които до тогава сж са развивали отъ кръвта на майката. Нъ щомъ са роди, то прѣстава да са храни отъ кръвта на майката и да са чисти чрѣзъ нея. То почева да живѣе самостоятелно ; дыше вече самичко и отдѣля чрѣзъ дышаніето си исхабеный углеродъ въ видъ на въгленна кыслота. То почева да пуца пара прѣзъ кожата си и да отдѣля въ видъ на водж или на пара исхабеный водородъ и кислородъ. Прѣзъ пикочьта то отдѣля и исхвърля исхабеный азотъ. Тѣзи исхвърлены части отъ углеродъ, водородъ, кислородъ, азотъ и пр. по прѣди са были живы части на дѣтското тѣло ; нъ сега тѣи са исхвърлятъ като непотрѣбны, защото испѣднили вече своята служба и не служатъ за нищо.

Очевидно е че дѣтето трѣба да си повърне онова, което е изгубило чрѣзъ изхвърляніето ; то наистина го и повръща чрѣзъ майчиното млѣко, което съдържа нужнытъ вещества. Нъ какъ става това таинственно дѣйствиѣ въ възобновленіето ?

Отъ устата и гърлото млѣкото прѣминава въ желудока на дѣтето ; нъ още въ гърлото то са разлѣся съ плюцката, която има свойство да приготвюва измѣненіята на млѣкото въ желудока. Главното прѣобразованіе на млѣкото става въ желудока, който пуца нѣкакъвъ си сокъ, нарѣченъ *желудочинъ сокъ*. Тоя сокъ има свойство да обръща млѣкото и сѣка друга храна на каша.

Като са смѣли ястіето, на долній край на желодока са отваря една дупчица и пропуца кашата въ червата, които сж продълженіе на желодока. Въ червата кашата са смѣса съ други сокъ, който са изработва въ особена жлѣза, нарѣчена *поджелудочна жлѣза*. Тоя сокъ спомага за окончателното смилаеіе на храната ; на неговото дѣйствиѣ кашата са раздѣля на двѣ части, на *хранителенъ сокъ*, който съдържа сичкытъ питателны начала, и на твърда часть, която не е годна за храняніето и която по тая причина са исхвърля на вынъ чрѣзъ долній край на червата.

И то добро ; нъ какъ достига храната до сичкытъ ча-

сти на тѣлото? По чървата са намиратъ тънки тръбиčky, които едвамъ могатъ да са видятъ и които са наричатъ *всмуквателны съсжди*; тый всмукватъ хранителный сокъ и го прѣкарватъ въ кръвта. Тѣзи съсжди отиватъ къдѣ грѣбнака и тамъ са събиратъ въ единъ клонъ, който са издига къмъ грѣдытъ и тука са спуща въ една отъ главнытъ кръвоносни жиля и проважда сока, заедно съ кръвта, въ сърдцето, отъ дѣто са распрѣска по сичкото тѣло.

По този начинъ, храната са обръща на хранителенъ сокъ, който са смѣся съ кръвта и са обръща на кръвь.

Какъ са обръща кръвта на тѣло.. Кръвта може да са нарѣче тѣло на человекъ, защото отъ нея са образуватъ сичкытъ части на тѣлото. *Либихъ* нарича кръвта водно мѣсо, ный ще го нарѣчемъ водно человеческо тѣло.

Отъ кръвта са собразуватъ не само мѣсата, нъ и сичкытъ части на тѣлото: коститѣ, мозъга, тлѣстинытъ, змбытъ, очитѣ, клѣпачитѣ, жилытъ, первытъ, космытъ, и пр. сичко това е прѣобразована кръвь.

Като влѣзе въ сърдцето, кръвта отхожда по нататѣкъ: сърдцето са стиска и така гони кръвта въ бѣлый дробъ, дѣто са съединява съ кислорода на вдыхаѣмый въздухъ. Като погълне пужното количество кислорода и като са чатиска отъ новы приливанія, кръвта са повръща прѣзъ другъ пѣтъ въ сърдцето, нъ въ особенно отдѣленіе.

Отъ тука сърдцето прогонва кръвта въ главната кръвоносна жила, която са расклонява по сичкото тѣло и распрѣска кръвта по сичкытъ части на тѣлото. Като прѣдаде хранителнытъ вещества на органытъ, кръвта са повръща назадъ къмъ сърдцето и къмъ бѣлый дробъ, за да погълни новы количества хранителны вещества и кислорода и изново да ги занесе къмъ различнитъ части на тѣлото. Во врѣмето на това двояко движеніе на кръвта, отъ сърдцето къмъ дроба и къмъ частитѣ на тѣлото и назадъ къмъ сърдцето става онова чудно дѣйствиѣ, което са казва обмѣняваніе на веществата, или просто: храніиѣ. Исхабенытъ частицы, са исхвърлятъ изъ тѣлото, а на мѣсто тѣхъ са получаватъ новы.

Каквы сѣ причиннытъ на това чудно явленіе, науката не ги е обяснила. Това само са знае, че въ обыкаліиѣто си кръвта оставя нужнытъ частицы и изхвърля исха-

бенытъ. Тѣй кръвта на дѣтето като съдържа нужнытъ вещества за състава на коститѣ, тя оставя тѣзи вещества въ обыкаляніето си и храни коститѣ. По сѣщый начинъ са образувать и збытъ, мѣсата, нервнытъ кожата, сърдцето, дроба, чрвата, желудока и пр.

Намѣсто това, тѣзи части повръщатъ на кръвта непотрѣбнытъ частицы, които тя занася тамъ, дѣто могатъ да ся изхвърлятъ изъ тѣлото.

Ако прѣвързимъ нѣкои отъ членоветѣ на тѣлото тѣй, щото да не може да достига до него кръвта и да обыкаля, то този членъ ще помрътвѣе, защото не ще може да обмѣнява веществата си. Безъ обмѣненіе нѣма животъ; заради това храняніето по право може да са нарѣче источникъ на живота, а кръвта жизненъ сокъ.

Всеобщото измѣненіе на веществата. Человѣческото тѣло е закоравѣла и оживлена кръвь. Нъ какво нѣщо е самата кръвь? тя е прѣобразована храна, която е приготвила природата отъ мрътытъ елементы; като земемъ това прѣдъ очи, ный можемъ да кажемъ, че и человекъ е станалъ отъ прѣобърнѣтытъ и оживлены неорганически елементы.

Человѣцитѣ и животнытъ са хранятъ и живѣятъ по сѣщнытъ законы; тѣй сѣществувать на земята цѣлы тысячелѣтія.

Тука са ражда въпросъ: защо не са довършувать и намаляватъ неорганическытъ елсменты, съ които са хранятъ хората и животнытъ?

Ный вече видѣхме, че тѣлото на человекъ ежеминутно са подновява съ прѣсны частицы и заедно съ това постоянно губи частицытъ, които сѣ са псхабили. Псхабенытъ частицы са повръщатъ въ първоначалното си състояніе, сир. обръщатъ са на елементы, като подтвърждаватъ съ това думытъ на св. писаніе: *земля еси и въ землю отидеши*.

Въ земята са повръща не само безжизненный трупъ на человекъ; и живый человекъ ѝ плаща данкъ прѣзъ сичкъй си животъ. Человекъ нѣма нищо свое: тѣлото му е плоть и не му принадлежи напълно; то му е дадено на заемъ отъ природата за едно опрѣдѣлено врѣме; подыръ изпълненіето на службата си ще са върне пакъ къмъ нея.

Това горделиво създаване човѣкъ — е пригудено постоянно да зема отъ земята и постоянно да ѝ плаща. Последната му въздышка е послѣднѣй заемъ; а издѣхваніето му е послѣдне заплащаніе на земята.

Крѣвта принася на тѣлото новы заеми и му ги дава въ видъ на прѣобърнѣта храна, въ видъ на прѣобърнѣты елементи. Нѣ въ сѣщото врѣме тя е и касіеринъ, който пріема отъ тѣлото и повръща заемѣтъ, като изнася отъ тѣлото непотребныѣ частицы и ги повръща на природата. Сѣко обыкаваніе на крѣвта донася на тѣлото прѣобърнѣта храна, която са прѣобразува още въ живо тѣло вѣтрѣ въ човѣка; сѣко повръщаніе на крѣвта изнася безпозлезныѣ частицы и ги оставя тамъ, отдѣлно тѣй могатъ излѣзе изъ тѣлото.

Въ бѣбрецѣтъ са набира и са отдѣля пикочѣта, която не е нищо друго, освѣнъ азотъ, вода, варъ и фосфоръ. Прѣзъ кожата на тѣлото крѣвта искарева потъ, който състои отъ вода, сир. отъ кислородъ и водородъ, и отъ други вещества въ малкы количества, като углеродъ, азотъ, таѣстина и пр.

Крѣвта донася непотребныйтъ углеродъ въ дроба, за да го искара отъ тамъ чрѣзъ дѣханіето въ видъ на разваленъ въздухъ — углекислотата. Въ единъ день човѣкъ изхвърля отъ тѣлото си голѣмо количество различни вещества, които теглятъ $\frac{1}{14}$ часть отъ теглото на тѣлото, тѣй щото сичкыѣ исхабены части на телото са повръщатъ къмъ първоначалный си видъ, къмъ първоначалныѣ елементи и отиватъ за храна на растеніята, които отъ своя страна прѣдлагатъ за храна на човѣка и на животныѣ сѣщыѣ елементи въ прѣобърнѣтъ видъ.

По този начинъ, въ природата става едно крѣгоображеніе, въ което са движатъ сичкыѣ тѣла. Мрѣвыѣ елементи са обръщатъ на растенія, растеніята служатъ за храна и са обръщатъ на животны и хора, а отъ животны и хора пакъ са обръщатъ на мрѣвы елементи, за да подкачатъ изново да са движатъ и измѣняватъ. Подырь живота иде смъртъ, а отъ смъртъта излазя животъ. Въ веригата на това постоянно движеніе храняніето или обмѣненіето на веществото въ човѣка съставлява едно отъ най важныѣ и най любопытныѣ явленія.

Храняніето. Отъ казаното до тука е явно, че онази храна ще бѣде най питателна, която заключава въ себе си таквызи елементи, които влизатъ въ състава на кръвта.

Храната на челоѡвка трѣба да съдържа пужното количество вода, бѣлтѣкъ, соли, тлѣстнина и захаръ, и сѣко отъ тѣзи вещества трѣба да влиза въ храната въ опредѣлено количество.

Водата е необходима за поддържаніето и за възобновленіето на нашето тѣло. Мѣсото заключава въ себе си до 80 части на стотѣхъ вода; нѣ ако рѣчемъ да са хранимъ само съ мѣсо, нѣй ще умремъ отъ недостатѣкъ на вода, защото водата на мѣсото не е достатѣчна за образованіето на сичкытѣ мокроты, които сѣ нужны за челоѡвѣското тѣло.

Бѣлтѣка служи за образование на главнытѣ части на мѣсото; нѣ не трѣба да мыслимъ, че яйцата трѣба да бѣдѣтъ нашата постоянна храна. Сырицето заключава сѣщитѣ елементи и може да замѣнява бѣлтѣка, както въ майчиното мѣко. То може да замѣни дори и мѣсото. Нѣ освѣнъ сырѣніето много растенія заключаватъ растителенъ бѣлтѣкъ; таквызи сѣ хлѣбнытѣ растенія, граха, боба, лещата.

Солта е необходима за кръвта и сѣстои не само отъ обыкновенна соль; въ кръвта влизатъ и други соли. Соли са наричатъ таквызи сѣединенія, които не служатъ за храна, нѣ влизатъ въ храната, като сѣставени части. Отъ тѣхъ са изработватъ коститѣ, жѣбытѣ, погтитѣ, хрущелитѣ, космытѣ.

Тлѣстнината са счита за най угоително ястіе, нѣ това мнѣніе е погрѣшно. Грабливытѣ звѣровѣ, които са хранятъ съ мѣсо и тлѣстина, не сѣ тлѣсты; напротивъ травоядытѣ животны ставатъ твърдѣ тлѣсты, когато са хранятъ до брѣ. Тлѣстината не е бесполезна за нашето тѣло: тя е нужна за поддържаніе на дыханіето; нѣ потребното за тая служба количество са набира въ самото тѣло. За храняніето е потребна твърдѣ малко тлѣстина и то само за спомаганіе да са образова нова тлѣстина отъ захарный сокъ на кръвта.

Ще каже, тлѣстината и захара даватъ почти сѣщата

храна; отъ захара става тлъстина, а тлъстината само спомага за това прѣобращаніе.

Не трѣба да мислимъ, че трѣба да са хранимъ съ сѣщцы захаръ; напротивъ, нашето тѣло добива захаръ отъ крахмала, който са прѣобрьща по напрѣдъ на захаръ, сѣтихъ на тлъстина. Картофлигъ даватъ достаточнo количество крѣхмалъ; само трѣба да ги ядемъ съ масло, каквото крахмала лесно да са прѣобрьща на захаръ и тлъстина. Хлѣба е много питателна храна, защото съдържа сичкитѣ елементи, които сѣ нужни за храняніето на челоуѣка. Въ него има растителенъ бѣлтѣкъ за образование на мѣсо, има почти сичкитѣ соли за другитѣ части на тѣлото, има и крѣхмалъ за тлъстина. Съ хлѣбъ, масло и съ вода челоуѣкъ може да живѣе; цѣ само съ картофи, или само съ мѣсо, или само съ бѣлтѣкъ той не може да живѣе.

За да са познае питателната сила на различнитѣ родове храна ученытъ сѣ правили повторителны опыты, Ний ще кажемъ нѣколко думы за слѣдствіята на тѣзи опыты.

Опыты надъ храната. Науката не са запира само на прѣдложенія; тя допуща прѣдложеніята само тамъ, дѣто не може да направи опыты. Много опыты сѣ направены надъ храняніето, именно надъ смиланіето, подъ дѣйствието на глада и надъ различнитѣ питателны вещества.

Що са касай до смиланіето, то са наблюдавало у хора, които сѣ имали дупка на желудока, сир. които сѣ имали на утробата си рана, която е достигала до желудока. Презъ тая дупка докторытъ сѣ прѣглеждали смиланіето на различни храни и измѣненіето имъ въ желудока. Отъ тѣзи опыты сѣ извадили, че смиланіето на храната споредъ количеството и качеството ѣ става въ твърдѣ неравны вѣремена, отъ $1\frac{1}{2}$ часъ до $5\frac{1}{2}$

Сладкитѣ ябълки, разбитытъ яйца и варенный мозгъ са смилать най лесно; вареното мѣкко, суровытъ яйца, мѣккитѣ и киселытъ ябълки и телешкый печенъ дробъ са смилать въ два часа. Суровото зелѣ, прѣсното мѣкко, говеждіето мѣсо, стридытъ, праженытъ яйца са смилать въ три часа. Пшеничный хлѣбъ, сыреніето, картофлигъ — въ $3\frac{1}{2}$ часа; свинското мѣсо, вареното зелѣ — въ 5 часа.

За дѣйствието на глада сѣ са правили опыты само надъ животнытъ. Намѣрено е, че когато животното са държи

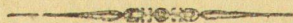
дълго време гладно, то загубва до $\frac{3}{4}$ отъ кръвта си, тлъстината са загубва съвсѣмъ, мѣсото остава на половина, кожата истъпява, коститѣ олекватъ. Най малко изгубвали нервитѣ, отъ което са види, че тѣй иматъ необыкновенна животната сила, която не може да угасне, до дѣто има колко-годи вещество за тѣхното храняніе. Намѣрено е, че срѣдній чловѣкъ, който тежи 50-60 оки, умира отъ гладъ щомъ изгуби 20 оки отъ теглото си.

Не сж по малко любопытны и опытитѣ върху различнитѣ родове храна; тѣзи опыты сж правены на кучетата. Когато сж ги хранили само съ кости, тѣй сж живѣли дълго време. Напротивъ, когато сж ги хранили съ захаръ и съ тлъстина, тѣй сж умирали твърдѣ скоро, и въ трупа имъ не сж намирали нѣколко тлъстина.

По сжщій начинъ сж намѣрили, че животнитѣ затлъстявали, нъ скоро умирали отъ строшаваніе на коститѣ си, когато имъ давали храна безъ фосфоръ и варъ, сир. тѣзи вещества, които сж нужны за сѣтаваніе на коститѣ. Когато сж ги хранили само съ бѣлткъ, само съ сиреніе, животнитѣ сжщо тѣй сж умирали, и умирали сж съ сичкитѣ знакове на смъртъ отъ гладъ като да не са яли нищо.

Най послѣ, опыта надъ хората е показалъ, какво вредно влияние има надъ здравіето еднообразната храна и колко е благотѣлно промѣнуваніето на храната. Единъ англійскы докторъ правилъ опыты надъ само себе си. Прѣзъ цѣлы 45 дни той ялъ само хлѣбъ и вода: тѣлото му загубило около 3-4 оки отъ теглото си. Подырь това прѣзъ четири недѣли той ялъ само хлѣбъ и захаръ, а въ слѣдующитѣ три недѣли ялъ само хлѣбъ и дървено масло. Неговото тѣло не можило да прѣнесе тѣзи опыты: подырь осемъ мѣсечны опыты той умрѣлъ. Ще каже промѣненіето на храната, охотата за различни ястія и погнусяваніето отъ еднообразна храна не сж капризъ и проста прищевка, а сж сжща потребность. Опыта е показалъ, че зайчетата живѣли много добръ, когато единъ ги хранилъ съ картофи, а на другый день имъ давали яченикъ, и че тѣй умирали, когато имъ давали само картофи, или само яченикъ.

(Слѣдва)



ВЪГЛЕРОДА ВЪ ПРИРОДАТА.

—0—

Нашата земя на която живѣемъ ний, и сичкыѣ вещества, които са намиратъ на нея, да, и самата земя са състои отъ 65 прости тѣла, или елементи, които като сж са съединили по нѣколко отъ тѣзи казани прости тѣла, образували сж са различни вещества които са намиратъ за сега въ природата. Сичкыѣ тѣзи казани вещества, сж потребны на чловѣка, и сичкыѣ играятъ въ природата голѣма *рола*. Нѣ едно отъ тѣзи 65 прости тѣла, което съмъ си избралъ за прѣдмѣтъ, на име *въглеродъ*, завзема първо мѣсто мѣжду останалитѣ, по свойствата си, по голѣмото му употребленіе и по своитѣ различни съединенія съ останалитѣ 64 прости тѣла.

Азъ искамъ да ся пусна, да поприкажа, относително за това просто тѣло, споредъ колкото ми допуснаѣтъ силитѣ, и то на кратко, кѣдѣ и какъ ся намира въ природата, за неговитѣ свойства и каква полза принася на животныѣ и растеніята.

Въглерода ся намира распрѣснѣтъ най много въ природѣтъ, или чистъ или съединенъ съ другы прости тѣла. Въобще на сичкыѣ вещества, които живѣятъ частицитѣ имъ ся съставляватъ повечето отъ въглеродъ, сичкыѣ растенія, които видимъ въ природѣтъ да растятъ, живѣятъ и послѣ отъ нѣкои или естественны или икуственны причини да умираѣтъ; съставѣтъ имъ е повечето отъ чистъ въглеродъ. Въглерода, сжщо ся намира разширенъ или чистъ, или съединенъ съ нѣкои другы вещества, въ пластоветѣ на нашѣтъ земѣж, и то или като діамантъ, или като графитъ или като въглища, а пакъ тѣзи въглища ся дѣлятъ на *минералны и каменны*, на *недовкамены* на *въглища отъ растенія* и на *въглища отъкости*.

Въглеродъ въ видъ на діамантъ ся намира въ природѣтъ твърдѣ малко, той е прочутъ по своѣтъ твърдость, по своѣтъ свѣтливостъ и съ прѣломѣваніето на слънчевитѣ зари, той е най якъ камакъ, отъ сичкыѣ другы кои-

то ся намиратъ въ природѣтъ, може да ся брусн само съ своитѣ собственны частицы, той рѣже сичкытъ вѣщества които ся намиратъ въ природѣтъ и особенно стѣкло-то. Най малкѣтъ неговѣ частицѣ служи ни дарѣжимъ съ нейъ другытъ скѣпоцѣнны камане. Діаманта, ся намира най много въ Бразиліѣ, Индіѣ, Южнѣ Африкѣ и въ Австраліѣ. Има твърдѣ голѣмѣ цѣнѣ, той е най скѣпъ отъ сичкытъ вещества които ся намиратъ въ природѣтъ. Діеманта при обыкновенна топлина не гори, гори само тогава, когато го хвърлимъ въ топлинѣ кождо съдържя 2500 граду-са топлинѣ, тогава изгаря и ся обръща въ друго съвсемъ на него не прилично, въздухообразно тѣло на име *вжле-на киселина*. Това драгоцѣнно тѣло не е нищо друго, освѣтъ чистъ вжлеродъ, но, какъ ся е промѣнило въ дру-го тѣло, и по каква причина то ще да видимъ послѣ.

Графитъ. Намира ся въ природѣтъ най много по Ю-жнѣтъ страны на земѣтъ или кристалованъ или некриста-лованъ. Когато е кристалованъ, образова луспицы, които иматъ металическа боя, и боядисова като оловото, не ся растопява въ никаква киселина. Когато е некристалованъ или (безформалентъ) приличя на земнытъ вещества. Упот-рѣблява ся за правеніе тужкы (карандashi), и още размѣ-сена съ глина, за правеніе различни сѣдове. И това тѣло е вжлеродъ, но само съ друга боя и толкова не е чистъ.

Вжглища минералны ся казватъ за това, защото ся намиратъ като минералитъ (рудытъ) въ земѣтъ и тѣй ся копаятъ изъ земѣтъ сѣщо както минералитъ. Тези вжг-лища ся станали отъ растеніята. Растеніята като ся лѣ-жели дълго врѣме въ земѣтъ, измѣнили си съставъ-тъ и сѣся образovali въ съвсѣмъ друго вѣщество, но пакъ си задържели първата форма; тѣ ся намиратъ натрупаны на купища въ земѣтъ и ся изваждатъ съ копаніе.

Вжглищата сѣ вещества безформалны, твърди, сиви, като гы запалимъ, горатъ и служатъ ни за да си кладемъ огънь. Тѣзи минерални вжглища не ся чистъ вжлеродъ, въ тѣхъ ся намиратъ още и другы минерални вещества като на примѣръ тефъ (тюкюртъ) и за това ко-гато горатъ, издаватъ тефна миризма, при това и кога-то изгоратъ, остава много пепель. Нѣкои вжглища ся веднага запаляватъ щомъ допрѣмъ до тѣхъ пламакъ, а пакъ

нѣкой ся запалвать само тогава, когато ги туримъ въ разгорѣлъ огънь.

Каменни въглища сѣ такива вещества на които неможемъ да распознаваме никаквы растителны остаткы. Тѣ ся добывать отъ земѣтъ както камака, по сѣщія начинъ както казахъ при минералнытъ въглища. Тѣзи въглища горятъ много добръ както дървенитъ въглища (кюмюра), за които ще чуемъ по долу

Недожженени въглища. Приличатъ като каменнитъ въглища, само че сѣ по малко врѣме лѣжели въ земята, за това са и по млади; на тѣхъ можемъ да распознаваме растителни остаткы. По нѣкой нѣтъ ся изваждатъ изъ земѣтъ голѣмы пърчета въ видъ на дърво, само че измѣнили боята си. Тѣзи въглища когато ги запалимъ горятъ и издаватъ сѣщата топлина както и каменнитъ въглища, отъ които сѣ и по легкы.

Въглища отъ растенія (или кюмюръ). Тѣзи въглища ся правятъ отъ растенія т. е. отъ дърва; дървата ся запалвать да горятъ, но не са остава голѣмъ пристѣпъ на въздуха, защото бы изгорѣли и ный щѣхмы да добиемъ не въглища но само пепель. Това дѣйствіе ся извършва по слѣдующій начинъ: Най напредъ ся ископае трапъ въ земѣтъ, въ средѣтъ на този трапъ ся забива желѣзень колъ, и оксело този колъ ся нареждатъ полегато насѣчени дърва и то съ еднакъ голѣминъ и ся глѣда колкото е възможно да ся нареждатъ гѣсто и натрупвать ся до тогава, до когато ся напѣлни трапѣтъ до горѣ; натрупаната грамада трѣбда да има видъ на полувалякъ. Послѣ ся изважда желѣзнія колъ и отгорѣ грамадата ся покрыва съ блана и ся оставатъ нѣколко дупкы за да може да влиза вѣтрѣ по малко въздухъ. Послѣ са насапва въ дупката въ коѣто бѣ напредъ желѣзнія колъ, разгорели въглени и трѣски за да можатъ да ся запалятъ дървата, до когато ся запалятъ не можатъ да изгорятъ но само ся дымеятъ защото нѣма доволенъ пристѣпъ на въздуха. Това дыменіе ся продължава обикновенно 14 дена, и тогава този който ся занимава съ тѣзи работы, трѣбва да дава вниманіе, когато захване да не излиза дымъ отъ дупкытъ, то веднага да запуши дупкытъ на грамадытъ съ калъ, за да изгаснѣтъ разгорѣнитъ въглени.

Тѣй подиръ нѣколко дена като ся събори грамадата, то имаме казанитѣ въглища (кюмюръ), тогава ся тургѣтъ въ човали и са продаватъ. А тѣзи въглища които добръ не ся угорѣли и още димятъ, са изгасватъ съ вода и ся казватъ неугорѣли въглища или мърсѣци; тѣй ся продаватъ съ подолня цѣна. Тѣзи въглища задържатъ формата на дървата отъ които сж станали. Нъ може нѣкой да попыта, какво дѣйствиѣ става когато дървата ся правятъ на въглища? Ный знаемъ отъ химіята че дървата ся състоятъ отъ кислородъ, водородъ и въглеродъ, затова може лесно да ся отговори на това питаніе. Когато горимъ дървата въ недостатъка на въздуха, то кислорода и водорода ся съединяватъ и или изгарятъ или бѣгатъ на вѣтъ въ видъ на пари остава чистъ въглеродъ; нъ трѣба да мыслимъ че и нещо въглеродъ изгаря, сичкій т. е. не остава, за това въглищата сж полегки отъ дървата отъ които сж ся работили, защото вече отъ тѣхъ е излѣзалъ кислородъ и водорода, сжщо и нѣколко въглеродъ. Когато хвърлимъ парче отъ въглища (кюмюръ) въ водата, видимъ че непотъхва но плува надъ водата, защо? защото въ него-вытъ шюпли (пари) ся намѣрва въздуха, и той затова става по легкъ и може да плува надъ водата, но ако земемъ да го растрүшимъ на прахъ и да го хвърлимъ въ водата то ще видимъ че потъхва. Дебритѣ въглища можемъ да познаемъ само като ударимъ на тѣхъ; ако издаватъ ясенъ гласъ то са добръ угорѣли, ако ли не, то не са добръ угорѣли и са казватъ мърсѣци. Въглищата са много ползны на челоувѣка, служатъ не само да си кладемъ отъ тѣхъ огнь, но още и да отниматъ кислорода на метали-тѣ, съ тѣхъ може да ся каратъ желѣзницитѣ по ефтеню и по лесно отъ колкото съ дървата.

Въглища отъ кости. Тѣ ся правятъ отъ кокали, кога-то ги горимъ при недостатъка на въздуха, сжщо по този начинъ както видѣхмы и при работеніето на дървенитѣ въглища. Тѣзи въглища ся употрѣбляватъ въ фабрицитѣ дѣто ся работи захаръ, даватъ ся въ растопената захаръ да отниматъ боята му и да го направятъ чистъ и бѣлъ. Употрѣбляватъ ся въ бояджійницитѣ, още ся употрѣбляватъ за да ся чистятъ различни въздухообразни тѣла, защото тѣзи въглища иматъ това свойство да попиватъ въздухообразнитѣ тѣ-

ла. Тѣзи въглища ся на въздуха не измѣняватъ въ голѣма топлина изгарятъ и ся образува отъ тѣхното изгаряніе пепель и въгленна киселина. Тѣзи въглища ни служатъ още да правимъ *вакса* (боя черна която ся употребява за ваксуваніе или боядисваніе на обувката или кондуритѣ). Въглерода ся намира въ природата още въ видѣ на сажды, а саждитѣ не ся нищо друго освѣнъ много силенъ въглеродъ, и когато ги запалимъ тѣ горятъ съ пламакъ и ся обръщатъ пакъ на въгленна киселина.

И тѣй видѣхми че въглерода ся намира въ природата твърдѣ много въ различенъ видѣ и въ различни бой, но въ какъвто видѣ и да е, сѣкога има това свойство да гори и като гори да ся съединява съ кислорода, и да ся обръща въ съвсѣмъ други тѣла съ други свойства които никакъ не приличатъ на въглерода а тѣзи ся въздухообразни. Тѣзи въздухообразни тѣла които сж ся образували отъ гореніето на въглерода раздѣлямы на двѣ, на *въгленъ окысъ со* и *въгленна киселина со₂*.

Въгленъ окысъ со ся образова само тогава, когато запалимъ нѣкое вещество което съдржи въ себе си въглеродъ, при малкъ пристапъ на въздуха; за това когато гори какво да е вещество, а нѣма доволно въздухъ да изгори, то са образова дымъ, а този не е нищо друго освѣнъ *въгленъ окысъ* (со). Туй въздухообразно тѣло (газъ) нѣма никаква боя, гори само тогава когато го запалимъ и гори съ синъ пламакъ. Много е отровителенъ, веднага щомъ го надихами причинява ни главоболіе а когато го надихами въ голѣмо количество то причинява и смъртъ. Най много ся образова въ коминитѣ който иматъ края си много широкъ и отгорѣ захлупакъ, сжщо и въ событѣ, когато затворимъ захлупака на собата въ която ся кладе огънь, то като не може да прѣмине ваздухъ прѣзъ вратцата на собата за да искара дима който ся образувалъ отъ гореніето прѣзъ трѣбата (кюнкътъ), дыма не може да изгори но ся обръща на въгленъ окысъ. За това трѣбва да даваме голѣмо вниманіе, защото, много тамахкери хора когато си запалили огънь въ собата и послѣ като ся искали да си завардатъ топло въ стаята, ся затваряли капака на кюнка и послѣ си лѣгали да спятъ, пакъ на сутрината ся ги намирали или полумъртви или умрѣли. Сж-

що и нѣкои които сѣ си внаесли въ стаитѣ не разгорѣли мангали сѣшитѣ случки имѣ сѣ ся случавали, за това никога не трѣбва да внасямы въ стаитѣ не разгорѣли мангали и никога не трѣбва да затварямы на собитѣ капака който ся намира въ кюнкя нито пакѣ да запушвамы на коминитѣ си отгорѣ дупкитѣ.

Въгленна киселина CO_2 . Въгленната киселина е тѣло въздухообразно, нѣма никаква боя, и за това не можемъ да да ѣмъ видимъ; тя е много отровителна за животнитѣ, щомъ ѣмъ надиha нѣкое животно безъ мѣрка то веднага умира. Сама не гори нито пакѣ въздържа гореніето, распалѣни вещества като напр. свѣщъ когато туримъ въ свѣдъ въ който ся намира въгленна киселина вѣднага изгасва. Тя е най тѣжко отъ сичкитѣ въздухообразни тѣла, да, и отъ самый въздухъ е по тежка, за това сѣкога ся натрупва въ долинитѣ и въ кладенцитѣ. Намира ся най много на островъ Ява вѣтъй наречената *Кучешка Пещера*. Въ тѣзи пещера щомъ влѣзе нѣкое животно сѣ нисжкѣ ржѣтъ като напр. куче, котка, заякъ и др. вѣднага умиратъ, но когато влѣзе тамъ нѣкой чловѣкъ, той не умира защото има высокъ ржѣтъ. Още ся намира въ Неаполъ (въ Италія) сѣща такава пещеря. Въгленната киселина може отъ въздухообразно тѣло сѣ помощта на Нагнетателната машина да ся обърне на водно тѣло, а послѣ сѣ истудѣваніе да ся промѣни въ твърдо тѣло (лѣдъ), т. е. въгленната киселина можемъ да ѣмъ добиваме искусственно въ три вида, въ въздухообразно, въ водно и въ твърдо тѣло.

Водата ѣмъ много поглѣща въ себѣ си, и за туй въ лѣтно врѣме когато пиемъ кладенчева вода, виждамы да ни расхладява стомаха и тѣлото, това расхладяваніе ся произвожда отъ въгленната киселина която са намира въ водата. Тя е много полѣзна за стомаха на животнитѣ, защото служи едно да го стѣга и друго много дѣйствува за смиланіето храната въ стомаха.

Въгленната киселина ся намира въ свѣта най много, защото тя ся образова не само отъ горѣніето на въглероднитѣ вещества но и отъ диханіето на животнитѣ; казаната киселина ся намира не само въ въздуха но намира ся още и въ кѣщята въ които обитавамы, но ный не можемъ да ѣмъ видимъ, защото е много разредена и

е въздухообразно тѣло; ако да не бѣше въздухообразно тѣло и да бѣше чистъ въглеродъ то щѣхмы да имъ глѣдамы изъ въздуха въ видъ на черенъ димъ, също щѣхмы да имъ виждамы че излиза изъ устата ни при сяко диханіе въ видъ на черенъ димъ. Въгленната киселина има това много потребно свойство да ся съединява съ варътъ и да ся обръща на тибиширтъ, който ся не растопява въ водата. И тѣй ако искамы да ся увѣримъ че ся образова съ диханіето (со) и че излиза изъ устата ни при сяко диханіе, стига да земемъ варова вода но утаена (т. е. много рѣдакъ киречъ чи послѣ утаенъ), въ една стѣклѣница, и само като надихамы въ стѣклѣницата, ще видимъ, че водата ще побѣлее и ще захванатъ да плуватъ въ водата много малки парчета, а тѣзи парчета не са нищо друго освѣнъ тибиширтъ.

Казахъ че въгленната киселина е много отровителна за диханіето на животнитѣ, и че тя ся непрѣстанно образова отъ диханіето и гореніето, то наистина нѣкой отъ читателитѣ ще попыта; не ще ли дойде нѣкое врѣме щото да ся изпълни цѣлата атмосфера съ въгленна киселина, и като е отровителна за диханіето на животнитѣ да измрѣмы? Не! Всевышній Богъ ся постаралъ за този прѣвратъ, той далъ на животнитѣ за храна кислорода, а пакъ на растеніята за храна въглерода; и тѣй животнитѣ като поематъ кислорода който ся намира въ въздуха (въздуха състои отъ кислородъ и азотъ, на 100 части въздухъ ся намира 23 части кислородъ и 77 части азотъ), кръвьта като обикаля по тѣлото зела е въглеродъ отъ тѣлото, защото казахъ че тѣлата на животнитѣ ся състоятъ повечето отъ чистъ въглеродъ, и като доди въ бѣлый дробъ, кислорода ся съединява съ въглерода който ся намира въ кръвьта, и излиза изъ устата ни въ видъ на пары (които можатъ да ся видѣтъ само зимно врѣме), а тѣзи пари съ въгленна киселина размѣсена съ азотъ, пакъ растеніята съ помощъ на слънчевата свѣтлина поематъ въгленната киселина, и като задържатъ за своя храна чистъ въглеродъ, пускатъ чистъ кислородъ, а той пакъ служи за храна на животнитѣ т. е. на дихателнія органъ, и това ся повтаря непрѣстанно между животнитѣ и растеніята и ще ся продължава до тогава, до когато свѣтъ съществува.

И тъй видѣхмы какво нѣщо е въглерода, видѣхмы неговитѣ свойства, видѣхмы какъ той ся намира въ природата; като *діамантъ*, като *графитъ* и като *вжглища*, и въ колко вида вжглища, още защо го употрѣбяваме, неговитѣ соединенія съ кьслорода на *вжгленъ окьсъ* (CO) и на *вжглена киселина* (CO_2), видѣхмы тѣхнитѣ свойства и най послѣ ролата която играе между животнитѣ и растеніята. За това за сичкитѣ негови свойства и за неговата голѣма рола, която играе въ свѣта, заслужва първо мѣсто помежду останалитѣ други 64 прости тѣла.

Стефанъ К. Кимреновъ.

Таборъ, 1872.

ПЯТЫТЪ КЪМЪ ОБОГАТЯВАНІЕТО

или

НАУКАТА НА ДОБРЫЙ РИХАРДА (1)

1757

Любезный Читателю.

Слушалъ съмъ да казватъ че нищо не прави по голѣмо удоволствіе на единъ писателъ отколкото да глѣда да цитиратъ съчиненіята му съ почитаніе. Сждете прочее колко е трѣбало да мя ласкае едно приключеніе което щяе ти разкажѣ.

Послѣднитѣ тія дни, азъ спрѣхъ коньтъ си на едно мѣсто гдѣто имаше много свѣтъ събранъ за едно публич-

(1) Това съчиненіе на великый Американскы гражданинъ В. Франклина е едно отъ най познатитѣ и най четенитѣ въ свѣта. Съвѣтитѣ конто дава съ толкова практическы и отъ толкова голѣмы обществени ползѣ, щото бы было добро да ги научи чловѣкъ наустъ за да ги има всякога на ума си. Мислѣхъ че то е прѣвоздадено на Българскы, иъ ний не смы го виждали на языка си, и понеже распространеніето на такыва списанія никога неможе да бѣде доста голѣмо между народа ни, ний поисканмы да дадемъ отъ него единъ прѣводъ въ страницытъ на Читалище.

но продаваніе. Часътъ на продаваніето като не бѣше еще ударилъ, хората ся разговаряхъ че настали лоши врѣмена. Единъ отъ дружинѣтъ ся обърна къмъ единъ старецъ съ бѣлы космы, просто и чисто облѣченъ, и му каза: «Е! Дядо Аврааме, какво мислите вий за сегашнытъ врѣмена? Тия тѣжки даноци не щятъ ли съсипать отечеството ни? Щемъ бѣдемъ ли нѣкога въ състояние да ги платимъ? Какво ни съвѣтувате вий?»

Дядо Авраамъ стана и отговори: «Ако искате моего мнѣніе, азъ щя ви го дамъ въ малко думы, защото: *на онзи който разбира, не трѣба дълги приказки*, както казва добрый Рихардъ.» Набрахъ ся около него за да чуятъ мисльтъ му, и като ся наредихъ около него на колело, той продължи по тоя начинъ:

«Пріатели. каза той, истина е че даноцитъ сѣ тѣрдѣ тѣжки. Ако нѣмахмы да плащамы другы даноци освѣнь оныя които правителството ни налага, ный бы могли пакъ да излѣзимъ на главѣ, нъ ный имамы много другы, и които сѣ много по тѣжки за нѣкои изъ между насъ. Нашята лѣнность ни глубява двойно повече отъ обыкновенный данокъ, нашята гордость тройно, нашята лудость четворно. За тия даноци, нѣма кабзамалинъ който да може да ни освободи или да умениши тяжестытъ имъ, като ни прости една часть. Съвѣсѣмъ това, ако смы хора да проумѣваемы отъ добъръ съвѣтъ, всичко не е загубено. *Помогни си, и Господъ ще ти помогне*, както казва добрый Рихардъ.

I. «Ако едно правителство караше подданицытъ си, да употреблявать десетѣтъ часть отъ врѣмято си за неговѣ работѣ, ный щѣхмы да го намѣримъ твърдѣ кораво; има обаче мнозина между насъ които лѣнността глубява много повече. Лѣнността, като докарва болѣсти, скрътява неизбежно живота. *Лѣнността, като разнежата, разтропява много повече отколкото трудътъ не исцава*; *ключътъ който ся употреблява е всякога лѣскавъ*, както казва добрый Рихардъ. Ако обичашъ живота, не губи врѣмято, защото е сукното отъ което животътъ е направилъ, както казва добрый Рихардъ. И малко ли врѣмя губимъ да да спимъ повече отколкото не е нужно, като забравямы че: *Лисицата която спи, не лови кокошки, и че ще има доста сѣнь въ гроба*, както казва добрый Рихардъ.»

«Ако врьмято е най драгоцѣнното отъ всичкитѣ нѣща, губяніето врьмято, както казва добрый Рихардъ, трѣба да е най голѣмата отъ расточителноститѣ, понеже, както го казва на друго мѣсто: *загубено врьмя ся не връща никога и онова което нѣй наричамъ доста врьмя ся намира всякога да е много кжсо.* На работѣ прочее, нека дѣйствиувамы, и нека дѣйствиувамы умѣстно. Съ дѣятелность чловѣкъ извършва повечс работы и съ по малко мжкж. Съ лѣнностьж всичко е мжчно, съ трудотъж всичко става лесно. Който става кжсно, припка цяль день, и едвамъ по мракъ свършва работѣж си, тогава като, Лѣнностьта пжтува толкова бавно цото сиромашіята ѣж тутакси настива. Води работитѣ си, не ся оставяй да водѣтъ тѣ теби. Да ляга чловѣкъ рано, да става рано, дава здравіе, богатство и мждрость, както казва добрый Рихардъ.»

«Защо да желаемъ и да чякамы по добры врьмена? Като ся постарамъ нѣй можемъ да направимъ врьмято по добро. Трудотъ нѣма нуждѣ отъ желанія. Който живѣй отъ надѣждѣ ще умрѣ отъ гладъ. Нѣма печалба безъ мжкж; така прочее: на помощь ржцѣ мои, понеже нѣмамъ никакво богатство. Който има единъ занаятъ има единъ мюлкж; който има единъ таланъ има службѣ която дава честь и ползж, както казва добрый Рихардъ. Нъ трѣба да работимъ занаята си, и да явявамы на свѣтъ таланта си, безъ което нито земята нито службѣж ни щѣтъ ни помогнѣтъ да платимъ даноцитѣ си.

«Ако смы трудолюбиви, никога нѣма да умрѣмъ отъ гладъ. Гладотъ глѣда на портѣж на работника, нъ не смѣе да влѣзе вътрѣ. Нито пжкъ кабзамалинтѣ или заптіета щѣтъ влѣзѣтъ тамъ. Защото трудолюбіето плаща джловетѣ, тогава като отчаяніето ѣж увеличява. Нѣмате нужда нито иманіе да намѣрите нито да взѣмете наслѣдството на нѣкой богатъ роднина. Дѣятелностьта е майка на доброто сястіе и Богъ не отказва нищо на трѣдотъ. Ури добръ тогава когато другитѣ спжтъ и тѣ щещѣ имашъ жито и да продавашъ и за себе си. Работете днѣсь защото не знайте колко можете да бждите въспретени утрѣ. Единъ добъръ днѣсь струва двѣ утра казва добрый Рихардъ, и прибавява: *Не отлагай никога за утрѣ онова което можешъ да извършишь днѣсь.* »

« Ако бѣхте у службѣ на единъ добъръ господарь, на ли щѣше да ви е срамъ да ви уловеше съ кръстосаны рѣцѣ? Не сте ли собственъ господарь на себе си? чрвѣте ся прочее да ся намѣрите съ кръстосаны рѣцѣ когато има толкова да правите за себе си, за семейството си за отечеството и за царя си. За да служите съ орѣдіята си, не взѣмайте кожаны рѣкавици; припомнете си че *котка съ рѣкавици не лови мишки*, както казвай добрый Рихардъ. Истина е че има много да ся работы и може бы да нѣмате мысцитѣ доста крѣпки. Нѣ карайте здраво и вый щете направите чудеса. *Капка по капка водата пробива камика; и съ трудъ и съ търпеніе една мишка пріяда еднѣ ортумѣи отъ да блѣска челоуѣкъ по малко малко събаря и на; польмытъ дѣбове.*

« Струвать ми ся да чювамъ пѣкой да казва: « трѣба пѣкъ да си даде челоуѣкъ и почивкѣ » пріятелю, щѣ отговора онова което казва добрый Рихардъ: *Ако искашь да спечелишь почивкѣ употреблявай добръ врьмято си, и понеже не си сигуренъ за еднѣ минутѣ не губи нито единъ часъ.* Свободното врьмя е врьмя за да ся направи нѣщо полезно; това свободно врьмя, дѣятельный челоуѣкъ ще го намѣри, лѣнивый никога; защото *жизнотъ на свободно врьмя и животъ на лѣнность сѣ два. Много хора бы желали да живѣютъ безъ трудъ и само съ духътъ си. Нѣ, като нѣматъ капиталъ, тѣтъ правятъ банкротство, тѣгава като трудѣтъ дава благоустояніе, изобиліе и уваженіе. Близъ отъ удовольствіята, тѣтъ щѣтъ тѣ слѣдватъ. Добра предачка не остава никога безъ ризѣ. Отъ когато добыхъ и въ двора си еднѣ овцѣ и еднѣ кравѣ всѣкы ми казва добъръ деуъ.*

II. « Нѣ не стига да работимъ, трѣба още да смы въ занятіето си постоянны, застоянны и грижливы; трѣба да бдимъ на работѣтъ си съ собственнытъ си очи, и да ся не облягамы много на другыго, защото, както казва добрый Рихардъ: *дрѣво което ся присадыа отъ едно мѣсто на друго, семейство което ся принася, сполучаватъ много по малко отъ оныя които спѣдѣтъ на мѣстото си, и още: « три ⁽¹⁾ примѣстованія струвать единъ пожаръ »; и още: « пази*

(1) Понеже нѣма доста буквы *курсивъ* ный ще турямы изрѣченіята въ кавичкы за распознаніе.

люкения си, и той ще тя пази;» и още: «Ако искашь да ти ся връшятъ работытъ, иди самичякъ; ако искашь да ти ся не връшятъ, прати другыго.» И още: «който иска да ся обогати чрѣзъ ралото трѣба да го държи или управлява самичякъ.» И още: «Окоето на господарьтъ искарва повече работѣ отколкото двѣтъ му рѣцѣ.» И още: «нѣманіето грижѣ прави повече вредѣ отколкото неумѣяніето.» И още: «който не пагѣдва работниците си, той имъ оставя кесіѣтъ си отворенѣ.» Много хора сѣ ся съспинали защото сѣ счятаха много връху бодростѣ на другытъ, защото: «въ работытъ на този свѣтъ не е вѣрата която спасява, нѣ недовѣріето.» Нѣ грижитѣ които взѣмашъ ты самичякъ сѣ всекога полезны, защото: «ако искашь да имашъ единъ вѣренъ слуга и който да ти угажда, служи си самичякъ.» Малко немареніе може да пороуди голѣмо зло. «Отъ липсуваніето на единъ гвоздей, желѣзето ся загубва, отъ липсуваніето на желѣзото коньтъ ся загубва, и отъ нѣманіето конь истый кавалеринъ е загубенъ; неприятельтъ го хваща и го убива; и всичко това защото не ся е имало еднѣ малкѣ грижѣ за единъ пиронъ»

III. «Приятелі, ето все доста за трудѣтъ и за вниманіето което всѣкы трѣба да има въ работытъ си, нѣ ако искамы да сме сигурны за сполукѣтъ на трудѣтъ ни, трѣба да прибавимъ економіѣтъ»

«Който не знае да спистява отъ онова което печели, ще умрѣ безъ да остави нито петъ пары, слѣдъ като ся е блѣскалъ прѣзъ всичкый си животъ. «Отъ тѣжстѣ поварницѣ излиза мржшяво завѣщаніе,» казва добрый Рихардъ. «Откогато, за чайтъ, женитѣ забравихѣ да придаѣтъ и да плитѣтъ, откогато за пунчѣтъ, мѣжіетѣ «забравихѣ брадѣтъ и чюкѣтъ, печалбытъ ся харчѣтъ въ сѣщото врѣмя когато ся печалѣтъ. Искашь ли да си богатъ, глѣдай да спистишь.» Индія не може да обогати Испаніѣ, защото разноскытъ ѣ сѣ по голѣмы отъ приходытъ ѣ»

«Изгонете всичкытъ тыя лудости расточителны и щете имате по малко да ся оплаквате че врѣмена-та сѣ лоши, даноцитѣ тѣжки и домашнето иждивеніе скѣпо: «жена, вино, игра, удовольствіа, правѣтъ богатството малко и нуждытъ голѣмы.» И още: «Съ онова което костеува единъ порокъ могълъ бы да въспитаешъ двѣ дѣца.» Малко

чай, малко пунчъ отъ врѣмя на врѣмя, една трапеза съ малко до добры ястіета, дрѣхы малко по тѣньки, едно забавленіе, по случай, какво има отъ това, мыслите вий? Нъ припомнете си че «малко,» често повторено, «прави много.» Внимавайте на дрѣбнитъ разноски. «Мѣничѣкъ прохоть годѣ потопява голѣмъ корабъ,» както казва добрый Рихардъ; и още: «който обыча добрытъ ястіета става просякъ,» и още: «лудитъ даватъ угощеніята а мждрытъ гы ядѣтъ.

«Его тука сте ся събрали за тѣзи продажбѣ на любовитности и на багатели. Бый наричате това «имущества,» нъ, ако не внимавате, тѣ щѣтъ бѣдѣтъ «бѣдствія» за нѣкои си изъ помежду васъ.

Вий мыслите че всичко това ще да е ефтяно и негли и по долу отъ колкото струва. Припомнете си какво казва добрый Рихардъ: «купи онова отъ което нѣмашъ нуждѣ, ты щешъ продадешъ скоро онова което ти е нужно.» И още: «На много много ефтяно, размысли прѣди да купувашъ.» Съ това иска да каже че негли ефтяното е сѣмо на глѣдъ ефтяно, и че като ви докара утесненіе въ работитъ, то ще ви причини повече зло нежели добро. Защото, на друго едно мѣсто той казва: «Ефтяното е съсипало много хора,» и още: «Лудость е да похарчишь паритъ си за да си купишь едно раскаяніе.» Съвсѣмъ това тая лудость ся прави всѣкъ день въ публичнитъ продажбы, защото си не припомнятъ алманаха на добрый Рихарда. За удовоствіето да иматъ хубавѣ дрѣхѣ на гърба си колко хора има които ходатъ съ празенъ стомахъ и оставятъ семейството си да умира отъ гладъ. «Свила и сатенъ, кадифе, хермина изгасяватъ огньтъ въ поварницѣтъ,» както казва и добрый Рихардъ.

«Всичко това не сѣ нужды на живота; едва ли може ся каза че сѣ пріятности; и при всичко това понеже е лѣскаво колко хора го желѣѣтъ? Чрѣзъ тыя несмысленности и другы подобны, хората въ състояніе испадѣтъ въ сиромашіѣ и ся принуждаватъ да заимать отъ оныя които сѣ някога призирали, нъ които съ трудъ-тъ и съ економіѣтъ си сѣ знаели да поправѣѣтъ състояніето си. Това показва ясно че: «селянинътъ правъ е по голѣмъ стъ благородныя на колѣни,» както казва добрый Рихардъ.

« Може тыя господиновци да сж наслѣдили едмо малко богатство, безъ да знаѣтъ какъ ся печели. Тый си казвахъ : « сега е день, нѣма никога да е нощъ. » За еддо богатство като моето, тѣзи разноска не е нищо. Нъ, « само като вадѣшь изъ нощовытъ, безъ нищо дя туряшь, ти му намирашь скоро дѣното, » както казва добрый Рихардъ. « Кога прѣсѣхне гирацѣтъ тогава познавамеы ползѣтъ на водѣтъ. » Ако бѣхъ слушали свѣтытъ на добрый Рихарда, тѣхъ цѣнѣхъ, тый ѣхъ бы знаели по напрѣдъ. « Искашъ да познаешъ стойностѣтъ на парытъ, опитай ся да ги намѣришь на заемъ. Който трѣси единъ заимачъ, трѣси единъ сърцебодецъ, » както казва добрый Рихардъ. Сжщото ся случява и на оногова който дава на заемъ на такыва челоуѣцы, когато иска да му върнѣтъ парытъ.

« Това не е послѣдний свѣтъ на добрый Рихарда ; той казва още : « Гордостѣта на украшеніето е проклатіе ; прѣди да пыташь фантазіѣтъ си, пытай кисіѣтъ си. » И още : « Гордостѣта е една просякыня която выка по високо отъ нуждѣ-тъ, и която е още по ненаситна. Кога купишь едно хубаво нѣщо, трѣба да купишь още десять за да нѣма нищо което да загрозява. » Нъ, казва добрый Рихардъ : « По лесно е да потушишь първото желаніе нежели да удовлетворишь всичкытъ оныя които слѣдвать. » Сиромашѣтъ кпйто иска да поддържява богатый е толкова лудъ колкото и жябата която ся надува за да ся изравни съ бивольтъ. « Голѣмитъ кораби можѣтъ да ся изложатъ повече ; малкытъ варкы трѣба да слѣдвать крайморіето. »

« Тыя лудости на гордостѣтъ сж скоро наказаны ; защото, както казва добрый Рихардъ : « Гордостѣ-та която обѣдва съ тщеславіе, вечера съ призрѣніе. Гордостѣ-та закусва съ Изобиліето, обѣдва съ Сиромашіѣтъ и вечерѣ съ Срамѣтъ. » И, най послѣ, за какво служи тѣзи гордостъ да ся прѣдставлявамеы че смы ушь нѣщо, за коѣкто хората ся излагатъ толкова и страдаѣтъ толкова ? Тя не може да даде здравіето, нито да укроти трудѣтъ, нито да увеличи достойнството ни ; Тя възбужда завистѣтъ и поспѣшява съсипваніето ни.

« Каква лудость да подпадамы подъ дългове за тыя излишности ? Продавачѣтъ ни дава шесть мѣсяци ваде ;

може бы това прѣложеніе да е накарало нѣкои си отъ насъ да дойдѣтъ тука. Нѣматъ да платѣтъ пешинѣ, нѣ ся надѣятъ да станѣтъ хубавы безъ да платѣтъ нищо. Нѣ, като ся задлъжите мыслете какво правите: вий давате другому права връху вашѣтъ свободѣ. Ако неможете да платите на вадето, вий щете ся чървите да видите заимодавецѣтъ си; щете му говорите съ трепераніе, щете му прѣдставите най лошитѣ, най окалннытѣ и най низкытѣ извиненія. Постепенно, вий щете достигните да изгубите независимостѣтъ си, щете ся унижите деже до лѣжѣтъ; защото: « да лѣжемъ е вторый порокъ; първый е да задлъжеемъ, » както казва добрый Рихардъ. И още: « Дългътъ носи на упашкѣтъ си лѣжѣтъ. » Единъ Англичанинъ, гражданинъ на едно свободно мѣсто, не трѣбваше нито да ся чърви, нито да ся бои да ся опълчи срѣщу кого и да е челоуѣка; нѣ често сиромашіята отнѣма всякакъвъ куражъ и всѣкъ добродѣтель. « Мжно е единъ празенъ чювалъ да стои правъ.

« Какво бы быхте помыслили за единъ царь или за едно правителство което бы издало заповѣдь чрѣзъ коѣкто вы бы запрѣтило да ся обличяте като господиныцы и госпожи, и то подъ наказаніе на заворъ въ тъмницѣ или на робство? Не щѣхте ли да отговорите че вий сте свободенъ и че имате право да ся обличете както вы е угодно; че такава една заповѣдь уничтожява правдинѣтъ ви; че такава едно правителство е тираническо? Съвсѣмъ това ако ся задлъжите за тѣя дрѣхы, вий ся подчинявате отъ само себе си на тѣхъ тираніѣ. Заимодавецѣтъ ви ще има право да ви лиши отъ свододѣтъ ви, спорядъ щеніето си, като ви държи въ тъмницѣ догдѣто дойдете въ сѣстояніе да му платите.

« Когато ся съгласявате въ купуваніето, вий неглине мыслите яко за плащаніето; нѣ, както казва добрый Рихардъ: « заимнодавцытѣ имать по добра память отъ дължницѣтъ; заимнодавцитѣ сѣ една суевѣрна секта, голѣми наблюдатели на днитѣ и мѣсяцитѣ. » Вадето дохожда безъ да го забѣлжките; парытъ ви ся поискватъ безъ да сте още готови да ги платите; или, ако не забравяте дълга си, паденіето, което най-напрѣдъ ви ся виждаше толкова отдалечено ще ви ся види, като приближява, много крат-

ко. Казали бихте че врѣмѣто е турижло крыла на питыть си и на рамената си. «За който ще плаща на Великденъ, великытъ пости сѣж кратки.

«На този часъ негли ся мыслите въ пѣлно благоденствіе; не виждате никакъв опасность да удовлетворите една малкъ фантазіѣ;» нъ «сутренно слънце не трай цѣлый день; до като е врѣмѣ спистетее за чяса на старостъ-тъж и на нужджѣж.» Печялбата е минутна и непостоянна, нъ, до когато сме живи, разноската е постоянна и сигурна.» По лесно да построишь двѣ огнища нежели да стоплишь едно,» както казва добрый Рихардъ; за това «по добръ лѣгнѣ си безъ вечера нежели да станеш задлъжнялъ. Печели колкото можешъ, пази добръ онова което печелишь: това е философскый камикъ който ще промѣни всичкый крушумъ на злато.» И когато държите този камикъ, вый нѣма да ся оплаквате отъ строгостѣж на врѣмената, нито отъ мѣжнотіята да платите даноцитъ.

IV. «Тая наука, пріятелѣ мои, е науката на разума и на мѣдростѣж. Нъ, чай-послѣ, не ся основавайте много на вашій трудъ, на вашѣж економіѣж, на вашето благоразуміе, ако и да сѣж изряди нѣща; защото, безъ божіѣж благословіѣж всичко това може да не сполучи. Просете прочее смиренно тѣжи благословіѣж; не бѣдете безъ милость кѣмъ оныя на които виждате че тѣжи милость лихсува. Утешете гъ, помогнете имъ. Припомнете си че Ювъ бѣше беденъ и че послѣ стана счастливъ.

«И сега за заключеніе: «опытѣтъ ни прави да плащамы скѣпо уроцитъ му,» както казва добрый Рихардъ; «нъ за безумнытъ нѣма друго училище;» още и отъ него пакъ ся не ползувать всякога; защото; «може да ся даде добъръ съвѣтъ, нъ не може да ся даде добро поведеніе.» Както и да е, припомнете си: «че не може да ся помогни на оногова който не ще да го съвѣтувать.» И още: «Ако не щемъ да слушаешь разумѣтъ, той тя наказва за погрѣшкѣж ти,» както казва добрый Рихардъ.

Така свърши старый Авраамъ словото си. Тый го слушаехъ, удобрихъ, и направихъ тутакси противното като че ли бѣхъ излѣзли отъ една обикновенна проповѣдъ. Щомъ са почна продажбата, всѣки купи колкото може.

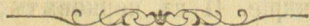
Видѣхъ че добрый старецъ бѣше изучилъ добръ моитъ

Алманаси и че бѣше събралъ всичко що бѣхъ сѣялъ въ растояніе на двадесять и петъ-тѣхъ години. Непрѣстанното повтореніе на имяго ми бы уморило всяко друго лице, нѣ то гадаличкаше чудесно моето тщеславіе; ако и да знаяхъ твърдѣ добръ че отъ всичкѣхъ тѣзи мѣдрости койкто ми прѣдписваше, десятата чѣсть не ми принадлежеше; азъ бѣхъ тръшювалъ тыя начѣла на здравъ разумъ у всичкѣхъ народности и въ всичкѣхъ вѣкове.

При всичко това, рѣшихъ ся да ся въсползувамъ отъ този отзывъ на здравый разумъ, бѣхъ дошълъ да си купѣ сукно за да си направѣ новѣ дрѣхѣ; върнѣхъ ся рѣшенъ да носѣ вѣтхѣхъ си дрѣхѣ малко повече врѣмя.

Читателю, ако направишь и ты като мене, твоята полза ще бѣде не помалка отъ моѣхъ.

Рихардъ.



Епизодъ изъ исторіята на Уніята въ 1864.

—0—

Въ началото на Февруарія азъ са запознахъ съ прѣдводителѣ на Уніятѣ Ц. М., М. и дрргы както и съ цѣлото духовенство, и туку рѣчи станѣхъ цѣлъ уніятинъ, за да не бѣдѣ слуга на Фенеръ. Въ това мое обращеніе азъ постигнахъ твърдѣ разумно и обмысленно; нѣ въ такъвъ вѣзраст и въ таквызи минуты малко са разсѣждава, Тогава са живѣе повече съ чувство, отъ колкото съ разумъ, а моето главно чувство тогава бѣше да са отърва отъ Фенеръ, когото мразяхъ съ сичкѣхъ силѣ на душѣхъ си. Че Уніята ны избавя отъ фенерското иго и ны дава черковна самостоятелность, това азъ вѣрвахъ напълно, защото така ма увѣрявахъ сичкы наоколо ми. Да съобрази самъ сичкѣхъ обстоятелства на новото си положеніе и да видѣхъ да ли наистинѣхъ намираме духовна свобода въ Уніята, това не можахъ да направя изведнѣжъ, едно защото не знаяхъ прѣговорѣхъ съ папата, друго защото тѣзи прѣго-

воры не бѣхъ свършени. Уніятѣ са намирахъ въ неопредѣлено положеніе; това пеложеніе щѣше да са опрѣдѣли съ окончателното уреждане на отношеніята имъ къмъ Римъ.

Както и да е азъ вѣрвахъ въ спасителността на уніятѣ за нашій народъ, защото тя са показваше въ начало подъ единъ изгледъ доста износенъ за българитѣ, и тая моя вѣра азъ показахъ, като станхъ ревностенъ уніятинъ и като поченхъ да ходѣ въ събраніето и въ черковѣта на уніятѣ почти сѣкога.

Сношеніята ми като станхъ по чести и по блиски, азъ еще по добръ запознахъ лицата, на които бѣше предоставено да водѣтъ това важно движеніе, и колкото повече са запознавахъ съ тѣзи лица, толкози повече ми дохождаше на умъ за несполука на дѣлото. Като извадимъ Ц. и Н., които работяхъ безкорыстно, другитѣ свѣтскы водачи не бѣхъ до тамъ щото да можѣтъ да вдѣхнѣтъ на събраніето голѣмо довѣріе. И въ черковѣта, и въ нейнитѣ дѣла тый обычахъ да правятъ смѣткѣ по напрѣдъ за себе си, та че тогава за другитѣ.

Колкото до духовенството, то са прѣпоручаваше само по себе си. Дѣдо Іосифъ не разбираше нищо отъ това което ставаше наоколо му. Тойне го разбра и тогава, когато ходи въ Римъ и са върнѣ. Въ сичко това той виждаше и схващаше само външната страна. До вътрѣшній смисълъ на събитіята неговый умъ никога не са спуснѣ. Въ сичтѣ ми разговори съ него, азъ не чухъ друго освѣнь повторенія на външнитѣ му впечатлѣнія. Самъ нѣмаше никаква идея да го ръководи, и ако склонилъ да стане уніятки владыка, това той направилъ не съ цѣль да бѣде полезенъ на уніятѣ. Той го направилъ само и само да са види владыка.

Това бѣше злостастіе за уніята. Който виждаше и чуваше думѣтъ на уніятскый владыка, уніята му са прѣдставяше подъ твърдъ ненадеженъ видъ. Борѣ и българскитѣ прѣводители на уніятѣ въ този случай направили лоша смѣтка. Тый избрали дѣда Іосифа, за да го иматъ по лесно на ръкѣтъ си и да вършѣтъ самы въ неговото име; нѣ не съобразили това, че българина не гледа какво ще му каже фесліята, а какво ще го научи владыката. Сбър-

кахъ съ избираніето на архіепископа и по това, че сѣкы позна защо са избира дѣдо Іосифъ. Сичкы разумѣхъ, че управителя на новата черкова не ще бѣде и не може да бѣде дѣдо Іосифъ. Това обстоятелство постѣя недовѣріе къмъ уніята и между самытъ уніаты и помогнъ да са отърве народа ни отъ злото на едно религіозно раздвоеніе.

Бывшій приврѣмененъ начальникъ на уніатытъ архимандритъ Макарій имаше два важны недостатѣка: първо, пияше повече, и второ бѣще постоянно недоволенъ и сѣрдитъ на сичкы. Това отдѣляше отъ него сичкы и правяше думытъ и свѣтытъ му да минаватъ неуслышаны, Този челоуѣкъ бѣше по способности несравненно по горѣ отъ дѣда Іосифа, нъ въ избираніята на владыката го обышли, защото го виждали за доста неприклоненъ. Отъ това той са обидѣлъ, станѣлъ недоволенъ и поченѣлъ да показва съпротивленіе въ много работы. Не зная другый недостатѣкъ свойственъ ли му е былъ и отъ прѣди или не. Това само зная, че въ сичкото ми познанство съ него отъ Февруарія до Маія, дѣдо Макарій обичаше да си попійнува.

Ако дѣдо Іосифъ не можаше да даде тяжесть и устройство на работытъ по неспособность, архимандритъ Макарій не можаше да стори това по недостатѣкъ на воля и чистота на съзнаніето.

Отъ поповетъ уніята бѣхъ прѣгърнѣли попъ Тодоръ, който е сега на българската черкова; попъ Димитъръ отъ Балчикъ; единъ икономъ отъ Троянъ, единъ Іеромонахъ отъ Дебреско и единъ попъ отъ Казанлъкъ.

Отъ тѣхъ попъ Тодора сѣкы знае. Попъ Димитъръ бѣше и малко смахнѣтъ и малко пиянъ. Вечеръ като станеше часътъ 12 нѣколко попове са събирахъ въ п. Димитровата одая на конакъ и прѣкарвахъ въ това зачатіе нѣколко часа. Выковетъ на пѣснытъ са чувахъ чакъ до Юскюдаръ.

Троянскый попъ ни сладеше ни блажеше. Той ни лудѣяше, нъ и не са отричаше отъ выкливо то събраніе, когато го поканвахъ. Главното за него бѣше да доде мѣснца да си земе мѣсечината.

Дебрескый калугеръ бѣше божій челоуѣкъ. Той не бѣше ни за свѣта ни за уніята. Той бѣше за мѣнастырьтъ.

Казанлъшкый попъ бѣше онзи, който бѣше са опыталъ

да отрови единъ отъ другаритѣ си попове чрѣзъ причастіето, като хвърлил въ послѣдното строшени джамове.

Това бѣше персоналътъ на уніятското духовенство. То не бѣше, може, по долно отъ цѣлото българско духовенство въ онова врѣме; нѣ отъ друга страна то бѣше много долно за оная роля, която трѣбаше да играе въ основаніето на нова черкова. Въ таквызи случаи изискватъ хора способни да събиратъ около себе си разпръснатитѣ сили, да ги употребятъ въ работа и да устроятъ и наредѣтъ. Нѣ именно тая устроителна способностъ нямаше у духовнитѣ, които бѣхъ сж поставили на чело на едно движеніе, отъ което са чакаше толкози. Това виждахъ и свѣтскитѣ водачи и гледахъ да са минаватъ колкото е възможно повече безъ помощта на духовенството; за зла честь тая смѣтка не излѣзе до тамъ точна и приложима. Въ черковны работы, като уніята, и за народъ като нашій въ 1861, духовенството трѣба да е на лице, а не да стои задъ гърба на другитѣ. Като не върви духовенството напредъ, не са мѣсти и народа. Като е неспокоено духовенството, на рода ще е на развала.

Единъ само отъ духовнитѣ имаше до нѣкадѣ способностъ и, главно, искренность въ работата и можаше да ѝ закрѣпява колко-годѣ; за зла честь тоя чловѣкъ бѣше най долній отъ духовнитѣ, бѣше Діаконъ Рафаилъ, днешъ владыка на уніятитѣ. Той имаше оная твърдостъ и положителность, които сж пужны на чловѣка за да стѣпи на една работа здрава; той имаше и онзи инатъ, който закрѣпява слабитѣ работы на врѣмени; нѣ отъ друга страна той нѣмаше потребнитѣ знанія, потребный чинъ и потребный възрастъ, за да стѣпи на чело на работитѣ. Освѣтъ това самытъ уніаты незнаяхъ еще, че той е единствennyй мжжъ, който ще остане да крѣпи уніятското зданіе. Азъ самъ познахъ неговый инатъ само тогази, когато сицкъ са усумнихъ въ добрый исходъ на уніята и сицкъ поченяхъ да ѝ напушатъ по внушенія отвѣтъ и отвѣтрѣ. Тѣзи внушенія са обрѣсахъ и къмъ Рафаила, нѣ посрѣщяхъ най силно отблъскваніе. Діакона не щѣше да чуе за повращаніе на българската православна черкова, която бѣше напустилъ угорченъ до дълбочината си.

Слѣдъ завръщаніето на дѣда Юсифа отъ Римъ, тоя не-

достаткъ въ духовны, на които уніятѣ могатъ да са увѣрятъ и слѣдъ които трѣба да вървѣтъ, станѣ по чувствителенъ за сички почти. Сички поченѣхъ да да замислювать, какъ да са запълни празното мѣсто. Духовенството като имаше, духовны трѣбаше да са добывать. Нѣ отдѣ и какъ? Ето затрудненіето. Подырь дългы оглеждания на самъ и нѣтатъкъ, Ц. и М. дадѣхъ гласъ, че ще станѣтъ попове, а до тогыва рѣши са да постѣпи незабавно въ въ духовный чинъ И., който бѣше учитель въ уніятското училище и сѣщо така вѣсторженъ и като мене. Казано, сторено. Слѣдъ нѣколко дни, ный имаме честь да видимъ И. въ новото му званіе и да му честитимъ. Надѣжды-тъ на уніятѣ са посяживихъ, защото И. бѣше прѣдаденъ на уніята и колко-годѣ по свѣсенъ отъ другытъ духовны. Той пое писарството при дѣда Юсифа и тозъ часъ са залови да тури редѣ въ общый и частный животъ на уніятското духовенство. Той написа правила за употребленіе на врѣмето отъ сѣкы священникъ, за запрѣщеніе на безврѣменнытъ събранія и на честытъ попѣиванія, и ги положи на одобреніето на събраніето. Правилата са одобрихъ отъ събраніето, нѣ духовенството не ги испълни. Въ кореспонденціѣ съ нѣкои градища, които бързахъ да пригърнѣтъ уніята, И. съвѣтваше търпеніе и вѣсчакваніе, додѣто са наредѣтъ основаніята на уніята. Такъвъ отговоръ са даваше на младытъ въ Тулча, Сливенъ и другадѣ. При сичко, че той желаяше успѣха на уніята, отъ друга страна не щѣше да глѣда раскѣсваніето на общиннытъ и на народа за една работа, която еще не е получила никаквы уздравленія.

Така, са минѣ възкресеніе; слѣдъ този празникъ уніята пѣкакъ са закрѣпи на едно мѣсто, за да са огледа дѣе и кѣдѣ отива. Вгледваніето не даде утѣшителны слѣдствія. Отъ покровитель, Хасунъ бѣше станѣлъ плѣнъ распоредитель на уніятскытъ дѣла. Сичко са вършаше по единъ пѣтъ начертанъ отъ него и отъ Баре; сичко ставаше не тѣй както са видяше за пужно въ събраніето, а както бѣше натѣкмено отъ напредѣ. Събраніето трѣбаше да удобрява само натѣкменото, Не стига това, на събраніето трѣбаше да тежи непосредственно и властыа на пропагандата. Нѣколко поляцы, особенно единъ докторъ съ

червена брада, на когото името съмъ забравилъ, непрѣставахъ да посѣщаватъ уніятската черкова и да даватъ съветы за пристѣпаніето по напрѣдъ, сир. къмъ католичеството. Това сжщото правяхъ и Лазаристытъ отъ Санъ-Бенедетто. Тый непрѣставахъ да твърдятъ на духовнытъ, че разликата между уніаты и католици трѣба да са махне и че тый трѣба да дохождатъ въ уніятската черкова да служатъ, а уніятскытъ попове да доходятъ въ Санъ-Бенедетто да служатъ. Единъ день, на *fetes de dio*, станахъ даже гюрюлти за това. Лазаристытъ налягахъ да идятъ и уніятскытъ попове на служба и на литанія въ Санъ-Бенедетто, а тѣзи послѣднытъ като не щѣхъ, проводихъ са доста горчивы заблѣжки отъ едната и другата страна.

На тѣзи фактове приложихъ са и други, които еще повече разбудихъ съмненіята на уніатытъ за полезността на пакта, на който сж уловили. Нѣколко славянскы католическы священники, съ Гагарина на чело, дойдохъ да предлагать услуги сн на уніятската черкова и да искать да останжтъ тамъ за священники макаръ приврѣменно. Прѣдложеніето са отхвърли, нъ самото му появяваніе показваше, кждѣ клопятъ намѣреніята на пропагандата.

Едвамъ са загубихъ тѣзи попове, ето ви новы опитванія отъ страна на пропагандата и на ревностнытъ католици. Отъ Австрія са испроводихъ славянскы книгы за вѣсточно богослуженіе съ католическы измѣненія. Въ символа на вѣрата стоеше: *отъ отца и сына исходящаго*. Около сжщото врѣме Лазаристытъ прѣдложихъ на И. да са запише въ тѣхний орденъ и да иде въ Парижъ да чиракува нѣколко врѣме.

Сичко това бѣше отъ естество да накара сѣкиго да са позамисли и да види, че уніята е гнило нѣщо и че уніатытъ не ще могатъ да останжтъ въ вѣсточното исповѣданіе и богослуженіе, защото нищо не ги запазваше отъ посегнуваніята и наляганіята на пропагандата. Тогава И. поиска отъ Ц. и М. да му покажжтъ условіята, които опрѣдѣлятъ отношеніята на уніятската черкова къмъ Римъ. Нъ освѣнъ Акта на съединеніето, който закача този въпросъ твърдѣ отогорѣ и недостатъчно, други условія не са намѣрихъ. Работата бѣше ясна: уніатытъ оставахъ беззащитны прѣдъ оногози, когото припознавахъ за свой глава. Не бѣ-

ше прочее за чудяніе че лазариститѣ и съкаквы други католическы калугеры искахъ да са смѣсятъ съ уніятѣ и да имъ поведѣтъ духовный животъ на татѣкъ, на кѣдѣто имъ са ще.

Подырь дългы разговори и обясненія Ц. и М. са скло-нихъ да са представятъ на папата нѣколко условія и да му са иска утвърждението на тѣзи условія както за оздравеніе на уніятскыѣ правдини, тѣй и за самый успѣхъ на уніята. И. написа тѣзи условія и ги показа на другарытѣ си. Намъ е жално че нѣмаме прѣписъ отъ този документъ и че не можемъ по тая причина да го обнародуваме на цѣло. Ный ще приведемъ тука само нѣколко отъ неговыѣ точки, които сѣ останали въ умѣтъ ни.

1. Искаше са съвършенно ненамѣсяніе въ дѣлата на уніятската черкова както отъ папата, тѣй и отъ пропаган-дата. На папата са оставяше само потвърждението на Българскый уніятскы архієпископъ, или патріархъ.

2. Искаше са пълното запазваніе на вѣсточно-православното исповѣданіе и богослуженіе въ ун. черкова.

3. Искаше са обѣщаніе никаквы черковны даждія да са не намагатъ отъ Римъ на уніятѣ.

4. Искаше са обѣщаніе никога да не са учреждавать въ Българія калугерскы католическы заведенія, было женскы, было мѣжкы, подъ какъвто и да е прѣдлогъ.

Тѣзи условія са отхвърлихъ като таквызи, които не могатъ ни да сѣ прѣдставятъ, ни да сѣ приемѣтъ дѣто трѣба, отъ което са разбираше, че уніятската черква трѣба да си остане поставена на пѣська. Въ такъвъ случай уніята на мѣсто да бѣде едно добро за Българскый народъ, тя можаше да стане источникъ на много лошвины. Додѣто ѣ сѣ таквызи основаніята, тя не можаше да са приеме отъ цѣль насодъ; а като не са приемеше отъ цѣль народъ, тя щѣше да стане причина за раздѣленіе и пагуба. Какво щѣше да ны ползова тогава покровителството на западъ, когато то ще пада само на една часть отъ народа? Какво щѣше да са воспользува и тая малка часть, която за политическо покровителство жертвова свободата на съвѣстѣта си?

Прѣдъ тѣзи съображенія И. не са замисли да са споречка съ другаритѣ си и да имъ обяви, че прѣстава слу-

жбата си на уніята, ако тя не са оздрави и не са поставени на опредѣлени основанія. Неприятно бѣше да истръгнешь отъ сърдцето си вѣрата въ онова, отъ което си чакалъ много добро, нъ нѣмаше що да са прави. Слѣдъ И. и азъ са отрѣкохъ отъ уніята и вече не сташихъ въ събраніето ѝ. Отъ тукъ на тѣй работитѣ научавахъ отъ И., който останѣ още малко врѣме на уніатската черкова, за да очисти нѣкои работи и да размисли съ другитѣ духовны заедно, що трѣба да са прави. Размышленіята ги довели до тамъ, че сѣкы трѣба да напусти работата, отъ която не ще излѣзе нищо добро за народа. И. работи доста, додѣто покаже сичката гнилость на тогавашното положеніе на уніята и додѣто накара нѣкои отъ тѣхъ да съгледатъ прѣдстоящото зло. Сичкитѣ духовны са поколебахъ; само діаконъ Рафаилъ останѣ твърдъ. За тая твърдостъ той днесъ стои на епископскый прѣтелъ. Еще додѣто бѣше въ уніатската черкова И. испроводи на Балджикъ попъ Димитра и видѣ липсуваніето на дѣда Юсифа. Последній бѣше са приготвилъ да са оттегли въ Сърбія, когато са яви С. и го завлече въ Русіа.

Отъ този чesъ и до сега уніята не можа вече да хароса; свѣщенникитѣ ѝ напустихъ единъ по единъ и тя отиде отъ разваляне на разваляне, додѣто достигъ до днешното си полумъртво състояніе. Ако не са събаря съвсѣмъ, това става отъ единъ странѣ благодареніе отъ нерѣшавапіето на Българскый черковенъ въпросъ, а отъ друга на постоянството на прѣосвященнаго Рафаила.

Колкото до мойтъ пріятель И., азъ са научихъ минатата година отъ Др. въ Бялградъ, че руската черкова като не му припознала духовный чинъ, той са отрѣкълъ втори пхтъ да го получава и са рѣшилъ да си остане въ свѣтското състояніе.

Така са е разнизало това хитросплетено тканіе, на което бѣха дали името Унія и което малко останѣ да раздѣли народътъ ни на два неприятелскы лагера — православенъ и римоуніатскы.

Горнето е извлечено отъ запискитѣkonto съмъ правиль въ 1864. Азъ го давамъ на обнародваніе само и само да отговоря на в. *Право*, който искаше да навлече по-

дървіня върху намѣреніята на И., че ужъ той искалъ да распространява уніята. Да ли казаното отъ мене е цѣла истина, това ще кажътъ дѣйцытъ на уніята, които сж си чы живы и здравы.

Единъ Българинъ.

НАЙ ЩАСТЛИВОТО ВРѢМЯ НА ЖИВОТЪТЪ.

— 0 —

Безъ сомнѣніе, челоѡколюбіето е наказало Цицерона да хвали старостътъ; нъ немисль че неговыйтъ трактатъ на пѣлно е утѣшилъ старцытъ: остроуміе-то легко може да завладѣе разумътъ, нъ мъчно може да побѣди въ челоѡческата душа естественното чувство.

Можемъ ли да хвалимъ болѣстьтъ? а старость-та е нейна сестра. Нека престанемъ да ся лъжемъ; нека престанемъ да доказваме че всичкытъ дѣйствія на природата и всичкытъ ѣ феноамены (явленія) сж благотворны за насъ. Може бы това да е така въ общійтъ планъ; нъ по-пече той е извѣстенъ само на одного Бога, то челоѡкъ неможе да разсжда за работы въ такова отношеніе. — Оптимизмътъ не е философія, а игра на умътъ. Философіята изслѣдва само ясны истины, макаръ и да сж тѣ печалны; отхвърля лъжытъ, макаръ тя и да е пріятна. Творецытъ нещѣлъ да махне завѣсѣтъ отъ свойтъ дѣла, и нашитъ гатайки никога не ще бѣдѣтъ удостовѣрителны. Противъ Жанъ-Жакъ Руссовото мнѣніе, младенчеството, това постоянно боряніе на славныйтъ животъ съ лютата смъртъ, трѣбва да бѣде печално; противъ Цицероновото — старостъта е печална; противъ мнѣніето на Лейбница и Попа, тукашныйтъ мѣръ е училище на търпеніето.

Не напраздно всичкытъ народы имахъ, древно преда-
ніе, че земното състояніе на челоѡкътъ е за него паде-
ніе или наказаніе: това предавіе ся опира върху чув-
ството на сърдцето. Болѣстьта ны чака при влизаніе и из-

лазяние; а въ средата (между влязяніето и излязяніето), при пълното ны здравіе ся крые змѣта на сърдечната ни скърбь. Най живото чувство на удовольствіето има въ себе си нѣкакъвъ недостатъкъ; възможното на земята щастіе е тъй рѣдко, тъй го затмѣяваме съ своитѣ мысли, что то или ний него ще оставимъ или то насъ.

Съ една рѣчь, на всѣкъдѣ и въ всичко ны обыкаля недостатъкъ. Но при това думѣтъ: **БЛАГО** и **ЩАСТІЕ** справедливо занимають своето мѣсто въ рѣчникътъ на तुкашійтъ свѣтъ. Сравненіето показва цѣнѣтъ на всичко; едно е по добро отъ друго — ето благо; на одного е по добръ отъ друго — ето щастіето.

Но коя епоха на животътъ ни, може да ся нарѣче най щастлива по сравненіе?

Не оная, въ която ний достигаме до физическото съвършенство въ бытіето си (защото чловѣкъ не е само животно), нъ послѣдніѣтъ степенъ на физическото узрѣваніе: времѣто, когато всичкитѣ душевны способности работѣтъ въ своитѣ пълнотѣ, а тѣлеснитѣ силы не ослабватъ явно; когото ний вече знаемъ уставленитѣ за тѣхъ; свѣтътъ, хората, тѣхнитѣ отношенія къмъ насъ, игратъ на страститѣ, цѣнѣтъ на удовольствіето и законътъ на природата; когато нашиятъ разумъ е богатъ съ идеи, сравненія, опыты, намира истинитѣ мѣркъ на нѣщата, съгласува съ ней желаніето на сърдцето ни и дава на животътъ общъ характеръ на благоразуміето.

Както плодътъ на дървото, тъй също и животътъ бива всякога по сладкъ прѣдъ началото на увѣхнуваніето си.

Тая истина ни доказва благородството на чловѣкътъ. Ако умната нравственностъ бы была случайна принадлежность на нашето бытіе (както цѣкои утвърждавахъ), и само слѣдствіе на общественитѣ свръзки (въ които ний възхохмѣ, като си оттеглихмѣ отъ нѣтътъ на природата): то тя съ своитѣ удовольствія не бы могла да замѣства за насъ живоститѣ и буйствата на цвѣтушитѣ дни на младостта; не само да ги замѣства, нъ и несравненно да възвышава цѣнѣтъ на животътъ; защото, на чловѣка отъ 35. години на горѣ, страститѣ му горѣтъ тъй както на единъ юноша. И наистина той може да бѣде пощастливъ отъ него,

По голѣмата частъ отъ хората въ това врѣмя бива въече сжируги, бащи и си наслаждаватъ въ животътъ си съ най вѣрнитъ радости, сирѣчь съ *семеинитѣ*. Ний ограничаваме сферѣтъ на нашето събытіе, за да не тичае далечъ да гонимъ удовольствіята; ний преставаме да странствуваме по мъгливитѣ области на въображеніето; живѣемъ у дома си; живѣемъ повече въ себе си; искаме по малко удовольствія отъ хората и отъ свѣтътъ; по малко се наскърбяваме отъ несполуки, защото по малко чакаме благоприятни случаи.

Жребіитъ е хвърленъ: състояніето е избрано увѣрено; ний се махнемъ да въздигнемъ неговото достоинство съ полза за обществото; искаме да оставимъ въ свѣтътъ благодѣтелни стѣпки на нашето бытіе; въспитаніето на дѣцата, домакинството се обръщатъ за насъ въ душевни удовольствія, а другарството въ сладко почиваніе.

Полетата, обогатени отъ нашитѣ трудове, градинитъ, обработени отъ насъ, землѣделцитъ, като ни благодарѣтъ, спокойнитъ лица на домашнитъ ни, привързаниитъ ний сѣрца къмъ насъ, радостъ миритъ душѣкъ на опытитъ чловѣкъ повече, отъ колкото тия весели забави, тия прѣдставленія на въображеніето и стрититъ, които измамватъ младостѣтъ.

Здравіето, което тѣй малко се пази въ млади години, става сега истинно благо; самото чувство на животътъ бива много по мило тогава, когато премине вече неговата скоро половина.

Така останалитъ есенни ясни дни ни правѣтъ по-добре да осящаме хубостѣтъ на природѣтъ; боимъ се да прѣминевъ една минута безъ наслажденіе, като мислимъ, че всичко скоро ще увѣхне. Юношата не е благодаренъ, като се вжлнува отъ тъмни желанія, като се грижи отъ недостатѣкътъ на своитѣ сили, съ прѣзрѣніе той настапва на цвѣтата, съ които природата и сѣдбата украсаватъ цѣтътъ му свѣтътъ; даже чловѣкъ, искушенъ отъ опыты, въ скърбитъ си обича да благодари небото съ съзвѣзъ за най малка радостъ.

Въ това сжщо врѣмя работи и тържествува генійтъ. Единъ ясенъ погледъ къмъ свѣтътъ ни показва *истинитѣ*; едно силно въображеніе ни прѣдставлява *цѣлитѣ*.

чърты ясно и насилствено; добрыйтъ вкусъ иж украшава съ простота, и твореніята на чловѣческыйтъ умъ ся явяважтъ въ своето съвършенство, и най послѣ творецъ-тъ смѣе да си прострѣ рѣжжѣжъ къмъ потомството, да бжде съврѣмненникъ на вѣковетъ и гражданинъ на вселеннѣжтъ.

Младостъта обича въ вселеннѣжтъ само красѣжа! а узрѣялата душа — справедливо, основателно признаніе на нейнитѣ полезны дѣятелности.

Истинното славолубіе не вѣлнува душѣжтъ, не иж раскъсва, нѣ сладко иж успокоява средъ памятникытъ на тлѣніе и скърдь, като и отвара нѣжъ за безсмъртіето на талантытъ и на разумътъ; мысль утѣшителна за смѣстството, което така много обича да живѣе и дѣйствува, нѣ не е толкова дълговѣчно въ своето физическо бытіе.

О, дни на цвѣтуща-та ми младостъ и на силы-тъ ми желанія! Немога да жалѣжъ за васъ! Помнѣж извѣнреднытъ си радости, нѣ помнѣж и мъчнотинѣжтъ, — помнѣж радость, нѣ непомнѣж щастіе. Него го нѣмаше въ тази буйна *стремителность* на чувствата къмъ непрестаннытъ наслажденія, която бѣва мѣжа; него и сега го нема въ свѣтъжъ зарадъ мене; нѣ не въ оныя години, когато ми врѣжжѣжъ страстижтъ, а въ пълното дѣйствіе на умъжтъ ми, въ мирнытъ неговы трудове, въ тихитѣ удовольствія на еднообразныйжтъ, успокоеныйжтъ животъ, казалъ бѣхъ на слѣпцето: *спи си!* ако въ същого врѣмя можяхъ да кажѣмъ *мъртвы възкръснете!*

Привелъ

Г. Д. З.

ПЪРВА НАГРАДА ЗА СЪСТАВЯНЕТО НА ЕДИНЪ УЧЕБНИКЪ: ФИЗИЧСКА ГЕОГРАФІЯ.

— 0 —

Благодареніе на народцытъ ни органе — вѣстници и періодическы списанія, които съ постепенното си умножаване виждамы и че отъ день на день ни долѣтъважтъ съ до избранно и питателно за умъжтъ и сърдцето съдържаніе,

т. е. таквозъ, за каквото най-чезитѣ кръжката фантазія на на българ. *надяжда* и народъ въ научно отношение. Намъ е твърдъ драго, и особенно отъ двѣ три год. на самъ какъто четемъ достопохвалнитъ *мисли и приводи* на наши-тъ учены за търговіѣтъ, идустріѣтъ, земледѣліето, дружествата, читалищата, назначеніето на женскія полъ, и др. др. членове. Отъ това намъ не остава друго, освѣнъ да жъртвувамъ по-щедро и то на врѣме, за тѣзи наши добротворны, лостове на негѣжеството ни. Ный, българ. народъ, трѣба като очитъ си да пазимъ и почитамъ тѣзи *дѣлатели*, които деценощно са трудѣтъ да на оператъ отъ тинѣтъ на простѣтъ и суевѣріето. И тъйкато исказвамы, трѣба ли да помянемъ и съ какво въسخищонье — съ колко спомощници, — да посрѣщнемъ новото періодическо списаніе **ШКОЛА ЗА НАРОДА** на Г-на Г. Живкова? Да ли ще направи този, който е вече прочълъ программата на туй списаніе, противу съвѣстѣтъ си, която му дума: подпиши брате! да неподпише, и за други даже който не е въ състояніе да си купи тѣзи паріодическа картина на историческыѣ отдавна изчезнали и живущи народы, и прозаически да изучи въ неѣхъ тѣхныѣ обычаи, дѣла и проч. Но ный искахмы за друго да речемъ.

Постепенното умножачанье на народныѣ ни органе и тѣхното удущеніе въ съдържаніето отъ день на день, колкото и че на въодушевляватъ дѣто тъй на попоттлявжтъ и по събуждатъ за просвѣщеніе, но никакъ не смѣемъ пакъ да речемъ, че тѣ отговарѣтъ до сущъ на задатъка си, защото до колкото смѣ чели ный, *никакво ново откритіе на нѣкои отъ наукытъ* не сме срѣщнали. Почтенното настоятелство на Царигр. Читалище и редакция, и Почт. редактори на Царигр. вѣстници добръ знаѣтъ че ный нѣмамы ниго за въ училищата ниго за народа *никакъвъ учебникъ по Физиче, Географіи, и други нѣкои оше*, на освѣнъ дѣто не са е писало нищо, или само двѣ стація мислѣ въ Читалище, то ни единъ пѣтъ не сѣ са помѣлвили, ами туку налягѣтъ да са основе **ГОЛЯМА ШКОЛА**; дай Боже, частъ по скоро да ѣхъ видимъ систимазирана, но я да видимъ каквы учебници ще введемъ да са учѣтъ, каквы руководства, или каквыто са намѣрѣтъ; Не ще ли бѣде добръ щото тѣзи учебници понапрѣдъ да

са прѣкритикувайтъ отъ нашитъ учены, и който издържи критика, той да са даде на ученика, та макаръ че не былъ въ таквазито школа. Не е ли много смѣшно въ прѣдуготовителния класъ да са прѣдава на ученицитъ друга граматика, а въ главното училище друга? Я да земемъ да критикуваме, да одобряваме наприм. физиката на Груева, химията на Д. Е. естеств. исторія на Д. М. земледѣліето на Ц. Г. Какво ще намѣримъ прѣвъвходство, като иматъ записано на корицитъ си: *«първи пѣтъ на Български»*. Ный мысимъ че физическата географія която заема съдържаніето си отъ *Козмографіята, Всеобщата Географія, Геонозіята и Физиката* не е до толкосъ маловажта предъ Българското сърдце и духъ щото да ѝ нѣмамы, и да не обращамы вниманіе и тя като има цѣль да ни научи 1-во за *земното кълбо въобще*, (движеніето на земята около осьта, около слънцето, видътъ на земята съ теоритически докази, собственото движеніе на слънечната систена, земния магнетизмъ и др.) 2-ро *За твърдата повърхность на земята*; 3-то *За вътрешния съставъ на земната кора*; 4-то *За воднѣтъ повърхность на земята* (гидрологія); която объма: дълбочината на океанитъ, солнитъ воды, прозрачността на океановитъ воды, замръзваніето на океанитъ, приливы и отливы, періодическитъ источники, минералнитъ воды, и др.; 5-то *За измѣненіята които ставатъ на земната повърхность*, (тѣхнитъ причини, землетръсеніето какво бива, колко вида и неговото отношеніе съ другитъ явленія, образованіето на повы вулканы, тѣхното изверженіе, лавата и др.); 6-то *За въздухобразната повърхность на земята* (метеорологія.) I-о за *водяниитъ метеоры*; II-о за *електрическиитъ метеоры*, (грѣма, градътъ, молніята и др.); III-о за *оптическиитъ метеоры* (иззаоблачното сіяніе, дъгата, лъжовнитъ слънца, полярното сіяніе и др.); IV-о за *огненнитъ и проблематически метеоры* (отъ що пада кървавъ дъждъ, огненъ дъждъ, дъждъ съ жебы, дъждъ съ каманье и др.) Когато е тъй, когато ный сме можали за сичко това да знаимъ отъ една систематическа физическа географія и за вътрѣшното и външното усройство на земята, и за опѣзи опашаитъ и падающы звѣзды — аелонти, а пѣкъ са лишавамы, то не е ли много жално? Ако тѣзи поч. I-да на

които иде откъм да напишѣтъ, съчинѣтъ като българи за българи а не точенъ — букваленъ прѣводъ, а са отложили още за подиръ нѣкоя година, да уздрѣймы че тогащъ, то нѣка имъ са несчупва хатѣра дѣто покорно замолявамъ другитѣ способни, които неотложно пишѣтъ да са потрудятъ да съставѣтъ единъ учебникъ, и отъ разнитѣ, — който са удостои отъ членовѣтъ на Цариградс. Читалище, което ще има добрината да преглѣда, и удържи най-добра критика, смиренно извѣстявамъ че покланямъ съ признателностъ на писателя двѣ тур. лиры и гарантирамъ отъ издаването му петдесетъ екземпляры, които вкупъ мислѣхъ да стигнатъ за книги, пера, мастило и сапунъ, а за трудъ

Дано искренното ми желаніе да са снабдимъ съ този спомагателенъ клонъ въ естественнѣтъ науки не са зловиди и злонамѣри отъ нѣкого, отъ което ще остана за вынѣгы въ насърченіе.

Горня Орѣховица.

Моско II. Добриновъ.

ПАПУАНЦИТѢ въ АВСТРАЛІЯ. (1)

— 0 —

По езикашкія имъ изгледъ (наружностъ.) Между племената, които съставѣтъ челяшкія родъ *Папуанци* (Австралийски негры сѣ безъ сумнѣніе въ най долинѣтъ и низкъ степенъ на човѣчеството. Съ безобразія си вънкашенъ изгледъ, съвършено грубъ, добытѣнки животъ и лишены

(1) По основаніе на *Бохелъ, Лепца; Свенсксе*. Вѣстникъ на Руското Географическо общество 1857 г. *Медни our antipodes, or residence and rambles in the Australian colonies* и др. маже, въ права смислъ посвѣтены за доброто на човѣчеството давамы този прѣводъ за да запознаемъ читателитѣ на «Чителища» съ туй племе, отъ което по диво сумрявамы са да ли ще са намѣри. М. П. Д.

отъ сѣко развитіе, много по приличіѣ на Павіанитъ (родъ маймунскы) отъ колкото на челяка.

Представете си едно живо сѣщество черно, съ среденъ бой, на което лобътъ му е нисакъ и псхвърленъ на задъ, очитъ му довольно раздѣлечены едно отъ друго, хлѣтнѣли, зашумѣли, неподвижны, черны, съ жълтоваты бои — укадены, носъ кжсъ а съ широки дупки, уста голѣмы и запнали, джуны дебѣли като че утѣкли, челюсти издадены, жбы голѣмы — ослѣбително бѣли и озжбенъ, стржни смржкнѣти а кокалчетата исподъ опашкѣтъ на очитъ имъ много испжкнѣли. Приложете умственно сега при тѣзи имъ худбость и друга една чудесно дива и сѣвсѣмъ грозна форма на лобътъ имъ, а тя е, чернытъ си дългы косы да ги уфитилѣтъ и подирѣ намазвѣтъ съ единъ лой много нетѣрпѣливъ за обонаніе, и отъ онуй горѣщо слѣнце растоненъ въ сичкѣтъ си миризмъ протекълъ по лицето и раменѣтъ имъ; по накъсо, ржцѣ и крака малко развити, — твърдѣтъны и сухи, комахай безъ мышци, а стжпкы и длани плюскати и дългы — сжщо маймунскы. Само гърдытъ имъ сж широки, здрави и довольно сазвити, които прѣдставляватъ, нѣкакво украшеніе на тѣзи отвратителнѣ фигурѣ. Освѣнтуй Папуанеца има твърдѣ — чудно остры вѣкъшнытъ двѣ чувства — зрѣніето и слуха. Обаче, туй ся забѣлѣзва въ сичкытъ дивацы, които отъ постояннія си плачевенъ животъ за да намѣрѣтъ храната си, изострѣтъ ги до невѣроятнѣ степенъ.

Вѣкъшніятъ изгледъ пѣкъ на *Папуанкитъ* е още погрозенъ. Едвамъ ли може челякъ да си възбрази друго сѣщество по достойно за сѣжалѣніе! тѣлото ѣ до толкози испусталѣло, умъртвено и изнурено отъ разны и разны лишенія и тѣжкѣ работы, щото мускулитѣ имъ почти не сж познавѣтъ, очитъ имъ и странытъ имъ сж до толкози хлѣтнѣли, щото възможно е като скелетъ да имъ са причитѣтъ сичкытъ сѣставны кости, а и да притржнѣтъ сѣрдцето на чияка и отъ страхъ и сѣжалѣніе! Да не имъ сж очитъ отворены и да блѣшукѣтъ, безъ сумнѣніе ще ѣ прѣстори чиякъ ѣа изсѣхнѣлъ трупъ, или мумія, изъ която отколѣ е излѣзла душата. Този достоенъ за оплаканіе грозенъ видъ става още ужасенъ отъ ниско остриженната ѣ глава и покрито отъ струцен и раны лице; слѣды, остатѣци — чи-

илены или отъ мъжевата имъ жестокость или отъ кахжрытъ и терзаніята на умрелитѣ имъ дѣца, роднини и пріатели!

ОДЪЖДА. На отвратителнѣхъ фигурѣхъ на обитателя въ Австралія отговаря и облѣклото имъ, жилището имъ и пищата имъ — Австраліеца цѣла година носи само една вълняна намѣтка отъ кожѣхъ на Кенгура съ вълнѣхъ на вжтрѣ и, а въ дъждовно врѣме съ вълнѣхъ на вѣиѣ, а пакъ въ голѣмѣхъ горѣщицѣхъ ѣ оставѣхъ въ покой, ходи голъ, и само ноця са загъва съ неѣхъ за прѣдопазваніе отъ студѣ и росѣ. Подъ намѣткѣхъ си Австраліеца носи поясъ отъ сѣщѣхъ матеріѣхъ на който провѣсва ножъ и др. кѣси оръжія; а Папуанката освѣиѣ намѣтката си, има покаченѣ на вратѣхъ си широкъ мяхъ, въ който турѣхъ дѣтето си и други малки нуждни работи, а особено когато ще са мѣстѣхъ — пресѣлѣхъ отъ едно мѣсто на друго. —

УКРАШЕНІЯ. За украшеніе на Австраліеца служѣхъ: а) не твърдѣ голѣмъ кокалъ отъ Кенгурѣ или частъ отъ дръвце прокаранъ презъ носѣхъ му; в) Татуированіе; с) брада и др.

а) Първото украшеніе (въ носѣхъ) могѣхъ да носѣхъ само знаменититѣ личности, и то не всичкѣхъ пакъ; изостренія и распаденѣ кокалъ отъ Кенгура прекарвѣхъ презъ хрощѣхъ на носѣхъ на дѣца отъ 12-15 г. и то съ голѣми радостни церемоніи, кокала остава въ ранѣхъ, и кръвъ-та като прѣстане, дѣтето варви испѣхъ въ съпроводници и са удостоива съ голѣми почести отъ сѣкѣго, а особно ако отиде въ нѣкой домъ. Това става кога едно племе да са сроди съ друго; най послѣ раната зарасва и кокала остава въ неѣхъ за память на услугѣхъ която е направило къмъ племето, а отъ другѣ странѣ този страдалецъ има туй на себе си на голяма хвалѣ и украшеніе, както нашитѣ по европейчени мамы са кусерѣхъ съ пандалкѣхъ по главитѣ, и златнитѣ обици по ушитѣ си. . . .

в) *Татуированіето.* У Австраліецитѣ е по лошо, по грозно и отъ Малайцитѣ въ Океанія що го правѣхъ, то са извършва съ много по ужасни болѣнія и страданія! Съ остри камани и черепа расплѣсквѣхъ кожата и кокалитѣ, и то на гърдитѣ, на плѣцитѣ и на рѣцѣхъ, и когато са разбіе добрѣ, въ отвореннѣхъ дълбоко убитѣ ранѣхъ тиквѣхъ едно дръвце или едно камаче за да зарасте съ кожѣхъ; кръвъ-

та шюрка изъ кожѣтъ — изъ ранѣтъ, и най подирѣ като засъхне, отъ зарастналото въ ранѣтъ пърче образува са една издутина, която е *гордостѣтъ и украшеніето* на бѣднія Австраліецъ; а съ каквы вонѣщи масла са мажѣтъ (безъ да приложимъ нѣщо и за употребленіето на помады-отъ нашитѣ *какины*, надывамы са да са усѣтътъ съ кои сѣмъ уподобяватъ) това изоставямъ като неблагопристойно. Отъ украшеніята на Австраліеца сѣмъ и тѣзи: носи герданъ на вратѣ си отъ чельники зѣбы, а Туземцитѣ (между мисѣ Уилсонъ и Гау) въ знакъ почитанія на покойнія си пріятель и родителъ, носѣтъ на рамото си провѣсена изсушената имъ рѣкъ.

(с.мьдува)

КИТКА

(изъ Краледворската рѣкопись.)

—О—

Вѣтрѣнце вѣить
Изъ кнежка шума;
Миличка мома
Конѣ потокъ бързатъ.
Водѣ наливатъ
Въ кованы ведра,
Къ момѣ по водѣ
Китка си пливатъ.
Китчица вонна:
Зимбилъ и ружа,
И взѣся мома
Китка да ловить.
Падна, ахъ! падна
Въ студена водѣ.
« Я да бѣхъ знала
Хубавѣ китко,

Кой тебе садилъ
Въ гноениѣ земѣхъ;
То му бы дала
Пърстенче златно.
Я да бѣхъ знала
Хубавѣ китко,
Кой тебе съ ликомъ
Мегко завърза;
Тому быхъ дала
Иглѣ изъ космы.
Я да быхъ знала
Хубавѣ китко,
Кой тебе пуши
По студинѣ водѣ;
То му быхъ дала
Вѣнецъ изъ главѣ. »

К. Жинзифовъ.

ЯГОДЫ

— 0 —

Пойде моя мила.
Ягоды да берить
Въ шумицѣ зеленѣ.
Забодѣ ся остро
Забодѣ ся тьрнѣ
Въ бѣличкѣ и погѣ.
Па не може драга
На нога да стѣпнѣ.

« Ахъ ты тьрнѣ, тьрнѣ,
Тьрнѣ остро, зашто
Менѣ болкѣ стори?
А за това я отъ корень;
Остро тьрнѣ, тебе,
Тебе ще измѣкнамъ: »

— Драга ми почекай,
Чекай тамъ подъ сѣнкѣ
Въ шумицѣ зеленѣ.
А я ще ся загнамъ
Тамо во полянѣ,
По бѣло ми конче.
Мое бѣло конче
Во поляна наситъ,
Наситъ гѣстѣ травѣ.
А моята драга
Подъ сѣнкѣ, въ прохладѣ
Мило либе чакагъ.
И въ шумицѣ тихо
Почна моя драга,
Почна да са плачить.

« Ахъ ще речить майка:
Несрежня ты рожбо. »

Секога ми мама,
Велеше ми мама:
« Чувай ся отъ момцы! »
— Зачто да ся чувамъ
Пазамъ я отъ момцы,
Гасеть людѣ добры? —

А я дойдохъ на конѣ
На конѣ какъ снѣгъ бѣлый;
Скокнахъ я отъ коня,
Вързахъ го за дърво
Съ сребренихъ му уздѣ.
Погърлихъ двѣйкѣ,
Постиснахъ я въ грѣды
И уста цѣлувахъ.
И мома забрави,
Мома хубавица,
Въ погѣ отъ тьрнѣ болкѣ.
Млады милвахме ся,
Млады любыхме ся
Дори сѣлицѣ зайде.
« Айде, драгій, бърже
Бърже ходи дома,
Сѣлицѣ намъ вечъ зайде. »
Скокнахъ бърго на конѣ
На конѣ какъ снѣгъ бѣлый,
Зехъ си моѣхъ драгѣ,
Зехъ я во прегършкѣ,
Ойдохъ съ нея дома.

К. Жинзифовъ.

ПѢСЕНЬ

Испѣвана при тържественното посвѣщаніе на Негово Блаженство

Первия Българскій Екзархъ,

Г. Г. АНТИМА.

(на посрѣщането му презъ Руссе)

— 0 —

О, ты Българскы народе	Нек' ся навредъ, нек' ся навредъ
Радостно вече развѣй!	Радостенъ гласъ развѣй;
—	Первоизбранный Нашій Екзархъ
Нек' ся навредъ, нек' ся навредъ,	Нека дълго живѣй!
Радостенъ гласъ запѣй!	Отъ родѣтъ ны нераздѣльный } ₂
Гръцка злоба вече падна —	АНТИМЪ Преблаженный } ₂
Вѣчно има да тѣй!	—
Доби вече Българія, } ₂	
Своя Екзархія! } ₂	
—	Урра, Урра, Урра, Урра! } ₃
Нек' ся навредъ, нек' ся навредъ	Нека дълго живѣй!
Радостенъ гласъ развѣй;	—
Милостивъ былъ Султанъ Азизъ —	
Дълго нека живѣй!	
Ній добихми въ негови дни } ₂	Нек' ся навредъ, нек' ся навредъ
Чърковни правдини } ₂	Радостенъ гласъ развѣй;
—	Народнытъ ны труженици
Нек' ся навредъ, нек' ся навредъ	Да сж свише дарятъ
Радостенъ гласъ развѣй;	Със свѣтли лавровы вѣнци } ₂
Насилството ся потѣпка —	Вѣчно да сж славятъ! } ₂
Правда вече владѣй!	—
Доживѣхми, доживѣхми } ₂	Урра, Урра, Урра, Урра! } ₃
Свой пастырь видѣхми } ₂	Вѣчно да сж славятъ } ₃